

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta tělesné výchovy a sportu**

Studijní obor: Management TVS

CHOVÁNÍ A POSTOJE DIVÁKŮ FOTBALU

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Vladimír Janák, CSc.

Autor:
Pavel Brož

Praha, září 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně pod vedením PhDr. Vladimíra Janáka, CSc. a uvedl v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Praze dne 5.9.2006

Pavel Brož
vlastnoruční podpis autora

Touto cestu bych chtěl poděkovat PhDr. Vladimíru Janákovi, CSc. za odborné vedení práce, za praktické rady a za možnost využít jeho zkušeností v této problematice.

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora:	Pavel Brož
Název diplomové práce:	Chování a postoje diváků fotbalu
Název v angličtině:	Football spectators behave and opinions
Katedra:	Kinantropologie, obor Management TVS
Vedoucí diplomové práce:	PhDr. Vladimír Janák, CSc.
Rok obhajoby:	2006

V práci jsem se zaměřil na analytický výzkum diváků fotbalu. Za cíl jsem si stanovil zjištění projevů, postojů a názorů diváků na čtyřech stadionech pražských fotbalových klubů. Šetření bylo provedeno pomocí dotazníku. Respondenti byli vybráni z různých sektorů fotbalových stadionů, abych postihl co nejširší a nejrozmanitější vzorek diváků. Dále jsem provedl několik rozhovorů s náhodně vybranými respondenty. Zvláštní kapitola byla věnována „televizním“ fotbalovým divákům ve sportbarech. Prostřednictvím rozhovorů jsem se snažil zjistit, proč dávají přednost sledování fotbalových utkání v televizi před návštěvou utkání přímo na fotbalových stadionech.

S ohledem na výsledky této práce je možné konstatovat, že diváci navštěvují fotbalová utkání nejčastěji z důvodu svého fandovství. Na stadionu dávají diváci průchod svým pozitivním i negativním emocím.

The main theme of my diploma essey was a football spectators analysis. The head task stated in the study was to find differences in fans behave, emotions and opinions. A research has been made by questionnaire and all the respondents have been chosen from different stadium sectors to cover the most representative source of public. A special part concerns to football auditors in sport-bars. Threw interviews I have tried to find answer why they prefere watching matches on TV than visits right on stadiums.

According to the research results most of spectators visit football matches because of their interests in clubs. On stadiums people let show both positive and negative emotions.

Klíčová slova: divák, fotbal, chování, sociální pozadí, prožitek

Key words: spectator, football, behaviour, social background, experience

OBSAH

Prolog	5
1. ÚVOD	7
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZA	8
3. LITERÁRNĚ-ODBOBNÝ ROZBOR DANÉ PROBLEMATIKY	10
3.1. Kdo chodí na fotbalová utkání?	12
3.2. Proč chodí diváci na fotbal?	15
3.3. Divácký prožitek	16
3.3.1. Emoce	17
3.3.2. Druhy emocí	18
3.3.3. Emoce a regulace	19
3.3.4. Výraz emocí	20
3.4. Temperament a divácký prožitek	22
3.5. Průběh fotbalového utkání v reakcích diváka	23
3.6. Role fotbalového diváka	24
3.7. Agresivita v chování fotbalového diváka	26
3.8. Divácké výtržnosti	28
3.9. Hromadné chování	29
4. METODIKA SLEDOVÁNÍ	34
4.1. Charakteristika sledovaného souboru	34
4.2. Metody sledování	35
4.3. Statistické zpracování	41
5. VÝSLEDKY A DISKUSE	42
5.1. Vyhodnocení dotazníků a rozhovorů sledujících chování a postoje diváků	42
5.1.1. Vyhodnocení dotazníků	42
5.1.2. Vyhodnocení rozhovorů na stadionu	62
5.1.3. Vyhodnocení rozhovorů ve sportbarech	65
6. ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	75

Vývoj jednoho fotbalového fanouška

Na fotbalové utkání mě poprvé vzal můj táta, když mi bylo pět let. Dodnes si pamatuji, že to byl zápas Dukly Praha proti Viktorii Plzeň. Utkání skončilo vítězstvím domácích v poměru 1:0. Utkání se hrálo na domácím stadionu Dukly v Dejvicích, který se nazývá Juliska. Tenkrát mě samozřejmě ještě nenapadlo, že se začínám stávat „fotbalovým fanouškem“ a na Julisce strávím mnoho dalších hodin sledováním fotbalových zápasů.

V dalším roce probíhalo Mistrovství světa ve fotbale, které se konalo v Mexiku. Vzpomínám si jen na finálový zápas mezi Německem a Argentinou, ale od té doby jsem začal sledovat fotbalová utkání čím dál více.

Jako zřejmě mnoho dalších lidí jsem si „svůj“ klub oblíbil po mém tátovi. Doma jsme měli vlajku, různé předměty s logem tohoto klubu a táta neustále sledoval jeho výsledky a mluvili jsme o nich. To byl asi ten důvod, proč jsem mu začal fandit i já. Ten tým se samozřejmě jmenoval Dukla Praha.

Nejprve jsem na utkání Dukly chodil s tátou, sedávali jsme na hlavní tribuně a v poklidu sledovali zápas. Čím jsem fotbalu více rozuměl, tím se vyvíjelo i mé chování při zápase. Přidával jsem se k ostatním „chytrým“ fanouškům, kteří radili hráčům komu přihrát a rozhodčímu, jak to má pískat. Tyto projevy, ale nebyly žádným agresivním způsobem, nanejvýše jsem trochu zvýšil hlas.

Postupem času jsem zjišťoval, že zápasy čím dál více vnitřně prožívám. Z porážky jsem dokázal být dlouho smutný a naopak vítězství mi udělalo velkou radost. Utkání mě bavila navštěvovat s tátou nebo kamarády, kteří také fotbalu „rozuměli“ a při sledování utkání jsme si vyměňovali postřehy ze hry. Nikdy jsem nebyl fanoušek, který by utkání strávil v „kotli“ a celé utkání skandoval a povzbuzoval svůj tým. Ne, že bych celý zápas chladně proseděl, ale vystačil jsem si potleskem či slovním povzbuzením v době, kdy jsem si myslel, že je to nejvhodnější. Chtěl jsem si prostě v klidu užívat utkání, tj. technických kousků, chytrých přihrávek a pěkných střel.

Tento klub mi opravdu přirostli k srdci a navštěvoval jsem jeho zápasy i v době, kdy se kvůli nedostatku financí přesunul až do třetí ligy. Sledování utkání tohoto týmu, jak jsem již zmínil, mi přineslo mnoho prožitků, jak dobrých, kterých bylo bohužel méně, tak i těch špatných.

Dukla Praha byl totiž vojenský klub a po revoluci v r. 1989 to s ním šlo z kopce. Po vítězství v Československém poháru v r.1990 následovala strmá cesta dolů, která skončila přesunem týmu do Příbrami. V první sezóně v Příbrami hrál klub pod názvem FC Dukla, přešli tam všichni hráči, na které jsem chodil na Julisku a vlastně se tedy změnilo „jen“ místo domácích utkání. Měl jsem tedy delší cestu, ale stále jsem na domácí zápasy jezdil.

Postupem času ovšem název Dukla z názvu zmizel, obměnil se kádr týmu a já jsem zjistil, že se mi tento klub odcizuje. Uvědomil jsem si, že už vnitřně neprožívám ani výhry nebo porážky a tento tým je pro mě vlastně na stejné úrovni, jako ostatní kluby v lize.

Dnes je tedy ze mě fotbalový fanoušek, který občas zajde na ligové utkání, které sleduje v poklidu, ocení fotbalové „parádičky“ a výsledek utkání je pro něj nepodstatný.

Musím se přiznat, že mi to „pravé“ fandění a „prožívání“ zápasů s jedním klubem velmi chybí.

1. ÚVOD

Sport provází dnešního člověka prakticky na každém kroku a stal se jednou z celospolečensky důležitých oblastí života. Jedním z nejpobulárnějších sportů je hra jménem fotbal. Všechny sporty mají své příznivce a diváky, nejširší diváckou základnu má však bezesporu kopaná. Navíc, málokterému sportu jsou jeho diváci tak oddáni jako fotbalu.

Diváci jsou nedílnou součástí, dnes již obrovského komerčního produktu, jménem fotbal. V médiích je možno každou chvíli při rozhovorech s hráči, trenéry či funkcionáři slyšet otřepané klišé: „fotbal hraeme pro diváky“. Nechci zde spekulovat o tom, zda jsou jejich slova upřímná, ale je zřejmé, že fanoušci jsou pro fotbal velmi důležití. Pro kluby samozřejmě hlavně z komerčního hlediska, ale vysoký počet diváků na utkání má jistě i vliv na samotné hráče. Hráči si v médiích velmi pochvalují bouřlivou kulisu zaplněného stadionu a mluví o divácích jako o „dvanáctém hráči“.

Diváci se naopak „ztotožňují“ se svými kluby a při zápasech zažívají silné emoční prožitky. Podporují svůj klub v mnoha podobách. Někteří jsou oblečeni v replikách dresů, jiní mají klubové vlajky a další svou podporu dávají najevo hlasitým povzbuzováním po celý zápas. Pro fotbalové diváky však neznamena fotbal pouze strávených devadesát minut na stadionu. Hodiny a hodiny stráví diskusemi o posledním zápase, formě hráčů, taktice a dalších attributech hry. Fotbalový fanoušek „žije“ fotbalem neustále.

Z výše uvedeného vyplývá, že vzájemný vztah fotbalu a diváků je velmi silný. Můžeme říci, že jsou na sobě i závislí, protože si jen velmi těžko představíme fotbal bez diváků a diváky bez fotbalu.

Na následujících stránkách se Vám budu snažit přiblížit důvody, které lidi týden co týden vedou do ochozů fotbalových stadionů. Pokusím se proniknout do „duše“ fotbalových diváků, zjistit, jak se na stadionu chovají a jaké příčiny je k tomu vedou. Zajímavé budou jistě i názory fotbalových diváků, kteří dávají přednost sledování fotbalových utkání v televizi.

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZA

Cílem této práce je zjištění postoje a chování českého fotbalového fanouška. Pokusil jsem se zaměřit na širší spektrum fanouška z více sektorů. Snahou výzkumu bylo analyzovat důvody, proč fotbalové utkání vůbec navštívit, vyskytují-li se rozdíly mezi fanoušky různých sektorů na stadionu, jak fanoušci utkání prožívají či jak se diváci na stadionu chovají. Dále jaký podíl mají sociální charakteristiky na jejich chování. Zjišťoval jsem také, proč někteří fotbaloví fanoušci dávají přednost sledování utkání v televizi místo návštěvy fotbalového stadionu. Práce nemá ambice řešit tyto aspekty komplexně, spíše se zaměřit na jejich dílčí části. Má být zajímavou exkurzí do světa a mentality fotbalových diváků.

Úkoly práce:

1. Sestavit dotazník pro diváky fotbalových zápasů.
2. Připravit otázky pro rozhovor s vybranými fanoušky na stadionu.
3. Připravit otázky pro rozhovor s vybranými návštěvníky sportbarů.
4. Provést šetření pomocí dotazníků.
5. Uskutečnit řízený rozhovor s vybranými fanoušky.
6. Uskutečnit řízený rozhovor s vybranými návštěvníky sportbarů.
7. Výsledky zpracovat pomocí základních statistických charakteristik.
8. Zjistit, zda-li existuje vztah mezi výsledky zjištěnými z dotazníku a rozhovorů a údaji popsány v literárně-odborném rozboru.

Hypotézy:

1. Názory diváků sedících v odlišných sektorech se budou vzájemně lišit. Pravděpodobně budou uvádět různé projevy při sledování fotbalového zápasu.
2. Předpokládám, že hlavním důvodem návštěvy diváka na stadionu je podpora týmu (fandění).
3. Předpokládám, že se na rozdělení fanoušků do různých sektorů promítne sociální pozadí.

I. část

Rozbor literárních pramenů

3. LITERÁRNĚ-ODBORNÝ ROZBOR DANÉ PROBLEMATIKY

Kdo jsou sportovní diváci? Jak se člověk stane fotbalovým fanouškem? Jaké jsou důvody návštěvy fotbalových stadionů? Proč diváci na stadionech prožívají silné emocionální zážitky?

Podle P. Slepíčky (1990) má sportovní diváctví stejně dlouhou a bohatou historii jako samo sportování a závodění. Vždyť hry, sportování a různé formy závodění byly orientovány i na diváky. Tyto činnosti nebyly prováděny pouze se snahou o ovlivnění tělesného rozvoje účastníků. Veřejné hry a závodění byly brány především jako zdroj napínavé a vzrušující zábavy pro množství přihlížejících diváků. Diváctví bylo proto ve všech historických epochách neoddělitelnou součástí každé veřejně provozované sportovní činnosti ve formě her, závodů, turnajů a jiných soutěží. Mnohé sportovní soutěže a hry se dokonce konaly pouze za účelem pobavení široké divácké obce.

O 20. a právě probíhajícím 21. století se dá říci, že nejspontánnější, nejzaujatejší a kvantitativně nejobsáhlejší lidská shromáždění se scházejí na fotbalových a vůbec sportovních stadionech. Kopaná se stala jedním z nejmasovějších sportů, rozšířeným po celém světě. Návštěvníci fotbalových stadionů se stávají nejpočetnější složkou základny sportovních diváků. Proto většina závažnějších negativních akcí sportovních diváků je spojená s utkáními v kopané.

Hlasitá a upřímná přízeň, jaká se uděluje jinak jen výkonům vrcholných umělců, skandování hesel, která opravdu vyjadřují skutečná hnutí lidských myslí i jejich momentální vášně, nenacvičené používání transparentů i uctívaných klubových praporů a symbolů, to vše s sebou přináší moderní špičkový sport odehrávající se před statisíci diváky a přitom organizovaný s neumdlévající každotýdenní pravidelností. Umělci, manažeři, vědci i politici mohou tuto společenskou moc a spontaneitu sportu a lidským hrám jen závidět (J. Černý 1968).

Myslím, že všichni známe nakažlivou „infekci“, která v době olympiády, mistrovství světa či jiných velkých akcí, zachvacuje kdekoho, a to i bytosti k této „infekci“ v jiné roční sezóně zcela odolné a nevnímavé. Do velké míry má na tom svou zásluhu nesmírné zvýšení rychlosti a kvality komunikací a informací (televize, rozhlas,

internet). Sport a zájem o sport nejen zabírá náš volný čas, proniká k nám i v pracovní době, a to v podobě vášnivých sporů, debat a úvah. Sportovní výhry se stávají „národním“ vítězstvím, prohry jsou zato takřka národní tragedií.

I v našich zemích dochází ke konci 19. a začátkem 20. století k rychlému rozšíření moderního sportu. Zvyšuje se i počet nejrůznějších soutěží a závodů v jednotlivých sportovních odvětvích. Soutěže, utkání jsou stále častěji propagovány tiskem. Vznikají časopisy zaměřené na problematiku sportu a sportovních soutěží. Sport se stává stále populárnější formou zábavy pro aktivní účastníky i pro diváky. Jako ve většině evropských zemí, tak i u nás se do popředí zájmu dostává zejména kopaná. Stává se masovou formou zábavy. Dokáže každý týden přilákat do hlediště hřišť a stadiónů velké množství diváků, kteří se stávají pravidelnými návštěvníky fotbalových utkání. Mění se ve fanoušky této hry a vybírají si i svůj klub, s nímž intenzivně prožívají všechny jeho úspěchy, ale i prohry a nezdary. Identifikace s klubem s sebou nese nebezpečí nekritického obdivu, spočívajícího zcela na emocionálním základě (P. Slepíčka 1990).

Vyskytují se názory, že negativní divácké reakce jsou ve světě stále početnější, což souvisí mimo jiné i s větším výskytem hrubostí ve sportu. Dalším podstatným faktorem určitě je, že sice dochází k nárůstu počtu výtržností, ale ještě mnohem více se zvyšuje počet konaných sportovních akcí.

P. Slepíčka (1990) si myslí, že i když fotbaloví diváci se nejvíce podílejí na zvyšujícím se počtu násilných akcí v hledištích, je tento trend pozorovatelný i v jiných sportech. Nesportovní chování diváků se objevuje na hokejových utkáních, utkáních v basketbalu, házené, motorismu apod. Intenzita ani rozsah nenabýly ještě takových rozměrů a závažnosti jako v kopané. Přesto i tyto ojedinělé akce naznačují, že do sportovního diváctví se stále více promítají nejrůznější sociální a společenské tenze a konflikty. Prostředí stadionů, hřišť, hal, anonymita jedince v diváckém davu vytvářejí podmínky pro jejich aktuální propukání.

3.1. Kdo chodí na fotbalová utkání?

Moderní sport nabízí širokou škálu různých sportovních odvětví. Každé z nich si vytváří vlastní diváckou základnu. Sportovní diváci těchto odvětví netvoří stejnorodý celek. Liší se podle předmětu svého zájmu, intenzitou tohoto zájmu a s tím spojeným stupněm vědomostí a znalostí o něm. Jednotlivé sporty kladou odlišné nároky na odborné znalosti svých diváků.

Fotbal patří mezi nejrozšířenější sporty a dá se říci, že mu „rozumí“ téměř každý. Podle P. Slepíčky (1990) se většina diváků v hledišti cítí povoláním odborníkem, který se neustále „poučuje“ a získává nové „znalosti“ nejen přímo na stadionu, ale například i čtením hodnotících komentářů ve sportovním tisku. Takový divák je pak více vtahován do dění na hřišti, více ho porovnává se svými představami, bouřlivěji reaguje na vše, co se výrazně odlišuje od jeho představ. Jednotlivá sportovní odvětví si vytvářejí i odlišnou míru tolerance k diváckým projevům. Co je dovoleno ve fotbalových hledištích, to je nepřípustné v komornějším prostředí hlediště například při tenisovém utkání.

Fotbal je sport, který velké nároky na opravdu odborné znalosti svých příznivců neklade. Dá se říci, že kdo pochopí pravidlo o postavení mimo hru, tak má vyhráno. Kopaná nabízí podívanou plnou fyzického střetávání soupeřů, útočící především na emoce diváků. Dramatické situace se střídají a výsledek může být dlouho na vážkách. A právě z toho se naskýtá možnost fandit symbolům, dresům, které jsou tradičně svázány s družstvem.

Diváci se tedy vlastně „ztotožňují“ s klubem a jeho symboly. Začínají se jich týkat všechny události, které se dějí okolo klubu. V případě porážky týmu si divák neřekne prohráli (oni – hráči), ale prohráli jsme. A tím myslí klub spolu se všemi svými diváky, kteří se s klubem ztotožnili. Fotbalový fanoušek se zajímá o to, který „jejich“ hráč je zraněn, kdy bude moci opět hrát a kdo je z formy. Příznivce vzrušuje každoročně otázka, jak posílit svůj tým. To jsou starosti, které prožívají mnozí diváci spolu se svým klubem (P. Slepíčka 1990).

Podle J. Černého (1968) vyjadřují symboly, kterými dává fanoušek navenek najevo svoji příslušnost ke klubu, především prostou diferenciací oproti přívrženství jiných opozičních klubů, vyjadřují neustálou ochotu k „morální“ podpoře naší vlastní jednoty. Tato herní diferenciací kompenzuje iracionálním způsobem neschopnost jevové, manifestačně zjevné a odkryté diferenciací v obecně lidských vztazích.

Tento autor se také domnívá, že fotbal je pro člověka v moderní společnosti atraktivní také proto, že má jasně určená pravidla a divák má tak příležitost dění, spojenému s fotbalem, snadno porozumět. Takovým způsobem může nahrazovat ztrátu své orientace ve velmi složitých společenských poměrech, ve kterých probíhá jeho běžný život. Pocit důkladné znalosti poměrů ve fotbale mu tak kompenzuje například neodstranitelnou neznalost složitého výrobního procesu, který jej denně v zaměstnání obklopuje. Tyto názory byly vysloveny před více než třiceti lety, přesto si myslím, že v současné době, kdy je organizace společnosti ještě mnohem složitější než tehdy a o nic méně komplikované nejsou jistě ani mezilidské vztahy, nabývá význam těchto myšlenek ještě více na významu.

Podle mého názoru existují v současné postmoderní společnosti ještě další kompenzační funkce fotbalového fanouškovství. Například se otevírá otázka - jak působí na zážitek vlastní identity, totožnosti se sebou samým, časté změny rolí, způsobené střídáním zaměstnání? Vždyť právě skrze své role si lidé budují obraz své identity. Významný polský sociolog Z. Bauman (1995), který se věnuje problémům postmoderní společnosti píše, že dříve lidé byli zaměstnaní například v průmyslových podnicích, nebo v armádě prakticky po celý svůj život, jejich místo ve společnosti a identita byla jasně daná. V postmoderní době probíhá deindustrializace, člověk převážně pracuje ve službách, zde jsou pracovní místa krátkodobá a pružná. Identita spoluformovaná práci je nedourčená, proměnlivá, těkavá a vykořeněná. Proto se nabízí otázka - nemají lidé tendenci se ve svém volném čase identifikovat s takovými rolemi, které by, narozdíl od rolí pracovních, byly stabilní a mezi které patří také role fotbalového fanouška?

Na jinou možnou kompenzační funkci fanouškovství upozorňuje kvantita fotbalových zápasů. Jejich počet neustále narůstá, prostřednictvím běžně dostupných

médií může divák sledovat špičkové zápasy téměř denně, fanoušek může držet palce svému klubu během sezóny většinou dvakrát týdně. Obzvláště v západních zemích i přes zvyšování počtu utkání zájem o fotbal roste, lidé tak zřejmě nejsou fotbalem přesyceni. Je otázkou, do jaké míry se stává fotbalové fanouškovství součástí života těchto lidí, do jaké míry nahrazují zážitky, spojené se sledováním hry, zážitky ze skutečného života. Hra přece dává lidem příležitost žít v přítomnosti, která je vlastním životem. Tím se liší od většiny ostatního času, který člověk často přežívá v zajetí myšlenek na budoucnost.

Jak jsem již výše uvedl, díky identifikaci mohou fanoušci v souvislosti s fotbalovým utkáním prožít mnohem silnější emocionální zážitek. Právě možnost získat vzrušující zážitek je možná hlavním bezprostředním motivem, přivádějící diváky do ochozů. Intenzita jejich prožitku se také stupňuje s rostoucím počtem stejně zaměřených přítomných příznivců, kteří zjevně dávají najevo svoji příslušnost k jednomu mužstvu. Při společném prožívání si totiž fanoušci uvědomují shodnost svých pocitů a na základě vzájemného vcítění do pocitu druhých se síla jejich vzrušení zvětšuje. Síla prožitku je rovněž závislá na průběhu střetnutí, čím vyrovnanější je jeho průběh, tím napínavější podívanou nabízí. Slepíčka (1990) uvádí, že přitažlivost hry spočívá v napětí plynoucího z momentu, rizika a náhody, které se promítají do jejího výsledku. Očekávání, jak se hra bude vyvíjet, jak vše dopadne, přispívá ke stimulaci prožívaného citového napětí a posléze vyústí v psychické uvolnění spojené s koncem hry. Diváci z převážné části chtějí hromadně prožít situačně podmíněné psychické napětí a zúčastnit se psychickou i motorickou aktivitou všech událostí, spojených se sledováním utkání.

Fanoušci také mění své názory na jednotlivé hráče podle toho, zda jsou nebo nejsou ochotni hrát za jejich klub. Hráč, který byl „ještě včera“ oslavovaným hrdinou diváků, se doslova „přes noc“ stane nepřítelem a zrádcem jejich klubu, jestliže projevil přání změnit dres a přestoupit jinam. Naopak hráč jiného týmu, který byl cílem i nevybíravých poznámek fandů, když hrával proti jejich klubu, se stane vítaným a oslavovaným, jestliže projeví zájem hrát v jejich klubu. U nás je toto nejvíce zřetelné při přestupech hráčů mezi Spartou a Slavií nebo Spartou a Baníkem Ostrava. Diváci dokáží na svého „hrdinu“ rychle zapomenout a při vzájemném utkání dokáží pískat při každém kontaktu tohoto hráče s míčem.

Podle názoru P. Slepíčky (1990) přicházejí výše zmínění diváci do hlediště s přáním „abychom byli úspěšní, abychom dnes vyhráli“. Pokud se přání vyplní, divák se intenzívně raduje z vítězství, neboť toto vítězství je jeho vítězstvím a vítězstvím celé divácké obce. Považuje své pocity za velmi důležité a rád by je sdělil ostatním. Velmi nelibě nese, jestliže jiný divák jeho pocity nesdílí, či dokonce veřejně projevuje opačné pocity. Sám sobě přiznává právo dávat najevo své smýšlení, názory, prožitky, ale i averzi vůči jednotlivým příznivcům soupeře. „Jim“ (příznivcům soupeře) však obdobné právo upírá, obzvláště je-li doma. Za domácí území považuje stadion svého klubu.

J. Černý (1968) uvádí, že divák může pronášet své názory a úvahy volně, míra společenské autocenzury bývá na tribunách snížena na svou dolní hranici. Dokonce v některých případech přesahují jeho pronášené názory meze dané právní a společenské normy; sankce proti tomuto porušování norem bývají velmi neúčinné. Divák dovede pronést na tribuně takový výrok nebo dopustit se takového činu, kterého by se v dílně či v jiném lidském kolektivu, v biografu, v restauraci atd. nikdy nedopustil. Zvyšuje se tedy s mírou a s pocitem větší osobní svobody i míra a pocit nevázanosti a anarchismu, mizí některé zábrany dané společenskými vztahy a individualita se oprostí od návyků, k nimž je společností neustále přinucována, „morální“ mimikry opadávají a zbývá často jen holá dřev svérázných charakterů a vášní.

3.2. Proč chodí diváci na fotbal?

Každý týden tisíce diváků naplňují ochozy stadionu a hal, aby zhlédly různé sportovní soutěže. Nejvíce přitahují diváky utkání ve sportovních hrách a to zejména fotbal. P. Slepíčka (1990) zmiňuje, že přitažlivost hry spočívá v napětí plynoucího z momentu rizika a náhody, které se promítají do jejího výsledku. Očekávání, jak se hra bude vyvíjet, jak vše nakonec dopadne, přispívá ke stimulaci prožívaného citového napětí a posléze vyústí v psychické uvolnění spojené s koncem hry.

Diváky zřejmě nejvíce přitahuje dramatická, otevřenost výsledku a dynamické změny v průběhu hry. Z psychologického hlediska je každý zájem, i zájem o fotbal, charakterizován jako trvalejší zaměření a poukazuje na to, že předmět zájmu reprezentuje také nějaký stav potřeb. Nejde většinou o jejich nedostatečné uspokojování,

nýbrž o jejich funkční dominanci. Divácký zájem o sportovní dění nemusí být tudíž vždy příznakem neuspokojené potřeby pohybu. Tendence tuto potřebu uspokojit aktivním pohybem je ale vždy znakem toho, že sport, sportovní podívaná hraje v životě příslušného jedince velmi důležitou roli (Slepička 1990).

Ale důvody mohou být samozřejmě i jiné. Někdo se chce návštěvou fotbalového zápasu jen odreagovat, dalšího do hlediště přivede potřeba sociálního kontaktu s jinými osobami, někdo je zvědavý na hráčské individuality, dalšího láká atmosféra na stadionu či vzrušení ze hry.

Podle názoru J. Černého (1968) uspokojuje hra diváky krásou a také tím, že jim alegoricky supljuje život, respektive život s jeho porážkami a s jeho výhrami.

3.3.Divácký prožitek

Sportovní podívaná vyvolává u diváka silně emocionálně zabarvené prožitky. Z psychologického hlediska se emoce chápou jako subjektivní stavy a děje jedince, které doprovázejí s různou intenzitou všechny ostatní psychické i fyzické stavy a děje organismu a ovlivňují úroveň centrální aktivace. U diváka mohou být vyvolány kterýmkoli vnějším či vnitřním podnětem. Vztahují se jak k objektivní skutečnosti, jež diváka obklopuje, tak i k odrazům této skutečnosti v jeho psychice. Prožívá určité vztahy k předmětům, jevům, výkonům, ostatním divákům, ale i k vlastním činům a vlastní osobě (P. Slepička 1990).

S projevy emocí se na fotbale setkáváme neustále. Vyvolává je každá herní situace, která se na trávníku odehraje. Může se jednat o emoce negativní či pozitivní.

P. Slepička (1990) uvádí, že podstatným znakem emocí vedle subjektivity je i libost či nelibosti prožitků. Tyto dvě opačné kvality jsou někdy ostřeji, jindy slaběji ohraničené, někdy i splývají a jsou základem pro škálu nejrůznějších emocí, které se projeví buď aktuálně jako okamžitý citový stav (radost diváka ze vstřeleného gólů), nebo i jako dlouhodobé citové vztahy k věcem, lidem, skupinám lidí (nenávisť k fanouškům soupeře). Divákovi v hledišti pak něco způsobí radost, či strach a zlost. To

všechno jsou různé druhy emocionálních zážitků, spojených se sledováním sportovní podívané. Jsou to různé formy vztahu diváka ke skutečnosti, zážitky toho, co na něj působí. Emocionální zážitky jsou sice jednou z forem odrazu reality, objektivních vlastnostech reality. Závisí hlavně na významu vnímané reality pro uspokojení potřeb člověka. Citový vztah vyvolá u diváka převážně to, co souvisí s uspokojením jeho potřeb a s požadavky společnosti. Divák, který se ztotožňuje se sportovcem, družstvem, má proto odlišné emoční prožitky stejné herní akce od diváka, který nikomu nefandí a je mu jedno, jak zápas dopadne.

3.3.1. Emoce

Veškeré lidské chování je provázeno emoční prožíváním, které však nemusí být plně uvědomováno. Obvykle si uvědomujeme jen ty emocionální stavy, které třeba trvají i jen krátce, ale mají určitou intenzitu. Pokud tedy člověk neprožívá intenzivněji nějakou situaci či událost, může se mu jevit v každodenním životě jeho emocionální stav jako převážně neutrální. Toto konstatování znamená, že právě vykonávaná činnost probíhá „normálně“, bez problémů, v souladu s navyklými způsoby nebo očekáváními. Ale i tento stav jisté míry spokojenosti je stavem emocionálním (I. Slaměník 2001).

Podle C. G. Junga (2005) jsou emoce samovolné reakce, které působí aktivovaný komplex. Emoce je na jedné straně alchymický oheň, jehož teplo probouzí všechno k projevu a jehož žár spaluje všechny přebytečnosti – na druhé straně je emoce oním okamžikem, kdy kosa padne na kámen a vykřeše jiskru; emoce je totiž hlavní příčinou veškerého uvědomění. Bez emoce není proměna temnoty ve světlo a netečnosti v pohyb.

Co jsou emoce a jak vznikají? Současné pojetí emocí vychází z relativně samostatného emocionálního systému, který je však chápán jako integrální součást psychických jevů a který většinou sestává ze čtyř součástí:

- podnětové **situace**, která vyvolává emocionální reakci,
- vědomého **prožitku** v zásadě pozitivního nebo negativního ladění,
- tělového stavu **fyzilogického arousalu** (aktivace) navozeného autonomním nervovým systémem a žlázami s vnitřní sekrecí,
- **chováním**, které je emocí vyvoláno.

Různé teorie přikládají těmto čtyřem prvkům různou důležitost. Podnětová, resp. přesněji emociogenní situace a s ní spojené ohodnocení je vyzvedáváno především kongnitivistickými teoriemi emocí, které naopak často přehlížejí vlastní emocionální prožitek; teorie aktivace přikládají rozhodující roli fyziologické reakcí, jiné teorie zdůrazňují motivační roli emocí, která se projevuje připraveností k chování vyjádřenou často také v emocionálním výrazu.

Bez ohledu na různé koncepce vymezujeme emoce jako uvědomované pocity různého ladění, které vyjadřují vztah člověka k relevantním událostem vnějšího prostředí i k sobě samému a které jsou spojeny s různou mírou fyziologické aktivace, mající roli připravenosti k jednání. Vnitřní prožitky mohou být provázeny vnějšně pozorovatelným výrazem (mimika, gestika, hlasové změny aj.). Emoce mají - jak zdůrazňují mnohé koncepce - podstatnou roli v sociálních vztazích (I. Slaměník 2001).

3.3.2. Druhy emocí

Podle I. Slaměníka (2001) se emoce tradičně rozlišují na nižší, kam se řadí jednoduché emoce, afekty a nálady, a na vyšší emoce. Toto rozdělení vychází z evolučního principu a předpokládá, že nižší emoce se vyskytují u člověka i u zvířat, zatímco vyšší emoce jen u člověka. Snad největší pozornost se věnuje jednoduchým emocím a jejich zkoumání z hlediska neurofyziologického, obecněpsychologického, sociálněpsychologického i klinického. Ačkoli afekty mají nepochybně velký vliv např. na průběh a trvání interpersonálních vztahů, není jim v současné sociální psychologii věnována přílišná pozornost (většinou jsou v „zamaskované“ podobě pojednávány jako jednoduché emoce vysoké intenzity). Nálady jsou zkoumány především z hlediska jejich vlivu na sociální usuzování (tuto problematiku vzhledem k rozsahu kapitoly musíme vypustit). Vyšší emoce připisované jen člověku a vázané na jeho sociální potřeby, hodnoty a normy jsou naopak v sociální psychologii (ale také např. ve vývojové psychologii) intenzivně zkoumány.

M. Homola (1977) uvádí, že je emoce možno rozdělit na 1. fyziologické reakce, hlavně pod kontrolou sympatiku, 2. otevřené reakce, 3. soubory externích stimulů, které produkují tyto reakce, 4. subjektivní doprovodné pocity. Hodnota fyziologických změn ve vývoji člověka je v tom, že usnadňují mocné fyzické jednání tváří silnému působení a pomáhají mu vyrovnat se s dočasnými nárazy z okolí, dříve než dojde k poškození

organismu. Výraz emocí zahrnuje různé změny v těle a v chování, které jsou regulovány komplexním způsobem centrální nervovou soustavou, oběma větvemi autonomního nervstva, endokrinními žlázami a hypothalamem. Lidé se od sebe liší výrazem svých emocí a jejich kontrolou; způsoby projevů emocí a jejich ovládní jsou silně ovlivněny kulturou a učením.

3.3.3. Emoce a regulace

Podle názoru I. Slaměníka (2001) se dá hovořit o regulaci emocí nebo o emoční regulaci. Tyto dvě možnosti naznačují dvojí chápání tohoto problému:

- a) jako regulaci - přesněji řečeno - kontrolu či řízení vzniku, intenzity a trvání emoce včetně vnějšího výrazu (ve smyslu slovního spojení regulace emocí),
- b) jako vliv, resp. podíl emocí na regulaci chování (emoční regulace).

V obou případech ovšem platí, že - i když poněkud rozdílným způsobem regulace ovlivňuje a je ovlivňována sociálním kontextem. Navíc v obou případech je vysvětlení těchto otázek vázané na teorie emocí. Regulace emocí i emoční regulace jsou součástí autoregulace osobnosti a sebepojetí, ale v prvním případě má podstatnou roli vůle a volní procesy, v druhém případě vyváženost podílu emocí, poznání a motivace na řízení chování.

Regulaci emocí někteří autoři příliš zužují na individuální rozdíly v intenzitě a trvání emocí, nebo na otázku převažujícího emocionálního zabarvení. Tímto pojetím fakticky zaměňují roli temperamentu jakožto vrozené dispoziční základny emocí s jejich regulací. Přehlíží se zde např. to, že snadnost či obtížnost regulace emocí se odvíjí od individuálně odlišné úrovně obecné aktivace a jejich charakteristik.

Mnozí autoři považují za samostatný problém kontrolu výrazu emocí. Je to otázka adekvátnosti výrazu ve vztahu k situaci, bez ohledu na skutečně prožívaný emocionální stav. Může jít o zakrývání nevhodných emocí (v podobě neutrálního výrazu) až po vyjadřování emocí, které jsou v rozporu se subjektivním prožitkem, ale jsou považovány za účelné pro danou situaci.

3.3.4. Výraz emocí

Ačkoli emoce jsou všeobecně chápány jako vnitřní, subjektivně prožívaný stav, samotné slovo (latinského původu) vyjadřuje pohyb z nitra ven. Emoce mají skutečně tendenci projevit se navenek (a také vyvolat pohyb celého organismu - viz regulace) v několika pozorovatelných ukazatelích a změnách: svalovými pohyby v obličeji, jeho zblednutím či zrudnutím, pohyby končetin i celého těla, pocením, změnami hlasového projevu (síla, výška, intonace, plynulost). I když mají tyto změny a znaky u spontánních projevů emocí také komunikační funkci, je třeba odlišit je od záměrných gest a výrazu obličeje, které signalizují více či méně přesně kulturně podmíněný (I. Slaměník 2001)

Podle názoru P. Slepíčky (1990) je pro pochopení diváckých reakcí třeba si uvědomit, že emoce mají i fyziologickou, neurologickou a biochemickou stránku. Znamená to, že mají velký význam aktivační, neboť jejich nedílnou součástí je mobilizační účinek na organismus. Hovoří se o aktivační úrovni, která je chápána jako pohotovost organismu k reakci a pohybuje se od velmi nízkých úrovní (spánku) až k velmi vysokým úrovním v afektech strachu či vzteku. Dynamika aktivace, náhlé zvyšování aktivační úrovně či její snížení u diváka v hledišti závisí především na vnějších faktorech (průběhu sportovního boje, reakcích ostatních diváků), ale i na faktorech vnitřních vyplývajících z jeho osobnosti a motivace. Tyto faktory mohou mít u diváka různý aktuální nebo potencionální význam. Aktivační teorie může sloužit jako východisko pochopení dynamiky chování diváků a umožňuje pochopit význam emocí a jejich aktivujícího vlivu na divácké reakce. Psychologie schematicky dělí emoce podle aktivačních účinků na organismus na emoce stenické (posilující) a astenické (oslabující). Tento vliv je však vždy nutné posuzovat ve vztahu k cíli. Přestože není toto polární (protikladné) rozdělení emocí užívané v psychologii sportu k vysvětlování působení emocí na sportovní výkon plně vyčerpávající a vhodné pro každou situaci, lze ho využít pro objasňování diváckých reakcí. I u diváků se objevují emoce astenické nebo stenické. Velký význam má zejména předvídaný výsledek sledované činnosti. Jestliže se utkání vyvíjí podle divákových představ, jeho emoční prožitky mají povahu stenickou o ovlivňují jeho chování. Divák tleská, povzbuzuje či oslavuje družstvo, které podává takový výkon, jenž od něj očekával. V případě, že vývoj utkání nesplňuje jeho představy, záleží na tom, nakolik divák věří, že se situace zlepší třeba i pod vlivem jeho zvýšené aktivity. Pokud předpokládá možnost zlepšení, působí emoční prožitky stenicky

a divák své povzbuzování zintenzivní. V opačném případě mají aktuálně prožívané emoce vliv astenický.

Značný vliv při vzniku emocí u diváků mají i stresové situace. Stres mohou vyvolat všechny podněty krajní intenzity, které se vyskytnou během divákovy přítomnosti v hledišti. Představují značnou psychickou zátěž, se kterou se divák musí vyrovnávat. Způsob vyrovnání se zátěží souvisí s úrovní psychické odolnosti a typem temperamentu. Chování diváka v zátěžové situaci souvisí s aktuálním vzájemným působením jeho racionální a emocionální stránky. Jestliže prožívá utkání velmi intenzivně, je ovládán tímto emocionálním prožitkem a není schopen využívat v plné míře svůj rozum. Pro jeho reakci není rozhodující, zda je subjektivně přesvědčen o tom, že jeho chování je rozumově podložené. Rozhodující je skutečnost, že vychází z emočně zkreslených informací. Právě schopnost odolávat emočnímu tlaku situace, zachovat rozumový nadhled nad situací, je podstatnou součástí psychické odolnosti každého diváka. Jestliže převáží emocionální stránka, dojde ke změně v procesu poznávání, hodnocení reality (P. Slepíčka 1990).

Vzhledem k výše uvedenému můžeme na fotbalové diváky pohlížet jako na jedince, kteří do jisté míry záměrně vyhledávají silné emoční prožitky. Může to, ale pro mnohé z nich znamenat značnou psychickou zátěž, a to zejména v tom případě, že nároky situace na jejich psychiku přerostou míru jejich odolnosti. Nejsou pak schopní se s nimi vyrovnat a selhávají. Z psychologického pohledu na chování fotbalového diváka nabývají na důležitosti především otázky, jaké situace v hledišti či na hřišti vyvolávají jejich intenzivní psychickou zátěž. Otázkou je, jaké obměny chování se objeví při výskytu těchto zátěží a při jejich stupňování v souvislosti s vývojem utkání. Dle Slepíčky (1990) souvisí se zodpovězením těchto otázek určení možnosti předvídat a preventivně působit proti psychickému selhání diváka, které vytváří předpoklady pro vznik rozsáhlých negativních akcí, jako je panika v hledišti či projevy hromadné agrese. Na divákovy psychické stavy v hledišti, jeho prožitky a konkrétní chování, je proto nutno pohlížet v souvislosti s jeho osobností a jejím předchozím vývojem. Zejména ty složky osobnosti, které mají bezprostřední vztah k oblasti prožívání, k dynamice emocí a k odezvě na psychickou zátěž jsou při pohledu na odraz průběhu utkání v psychice diváka velmi důležité. Za jednu z takových podstatných složek osobnosti, které ovlivňují intenzitu divácké odezvy na sportovní boj, pokládáme temperament.

3.4. Temperament a divácký prožitek

Sledování fotbalového utkání přináší pro diváka řadu zátěžových situací, plynoucích většinou z dynamiky vývoje utkání. Fotbalový fanoušek tedy musí snášet intenzivní i dlouhodobou zátěž, a to vyžaduje i určitou úroveň schopností. Jsou určité meze, po které je divák schopen danou zátěž snést. Každé překonání meze mívá vždy vážné negativní následky. Projeví-li se závažné negativní následky, jsou vždy důsledkem nadměrných zátěží, které zhoršují nebo znemožňují udržování dynamické rovnováhy psychofyziologických funkcí organismu. Psychické zátěže narušují rovněž pocit duševní pohody, zamezují kladnému emočnímu prožitku ze sledované činnosti. Podle P. Slepíčky (1990) patří fotbalový fanoušek mezi diváky, kteří jsou poměrně často vystaveni intenzivním zátěžím. Ovlivňují nejen psychosomatický stav diváka, ale v některých případech vyvolávají psychosomatické poruchy. Jako nejdůležitější faktor, který psychosomatické poruchy vyvolává, vystupuje negativní emočně vegetativní napětí. Subjektivně se negativní vlivy zátěže většinou projevují v neúčelném, zpravidla negativním pocitu duševního napětí, rozladění, popřípadě v pocitu skleslosti či únavy. Zátěže mohou mít podobu intenzivního stresu, který působí kratší dobu. Jde o případ psychického šoku nebo traumatu. Při sledování významných zápasů (na mistrovství světa, Evropy, olympijských hrách) se fanoušek dostává pod vliv takovýchto intenzivních zátěží poměrně často.

Každý divák reaguje na psychické zátěže s určitou individuální proměnlivostí, nicméně princip je obdobný. Reakce zahrnuje různé systémy organismu a probíhá ve třech fázích. Člověk nejprve reaguje zvýšenou aktivitou v rámci poplachové fáze reakce. Poplachovou fází představuje náhlé narušení vnitřního prostředí organismu, doprovázené změnami v činnosti neurohumorálního systému. Výsledkem je určitá mobilizace sil. Poté přichází fáze rezistence (odolávání), dochází k částečnému vyrovnání se s nároky zátěžové situace. Organismus si na zátěžovou situaci zvyká, lépe snáší narušení vnitřního prostředí. Třetí fází reakce na zátěž je vyčerpání. Dochází k celkovému selhání adaptačních schopností organismu zejména v případech, kdy se stále zvýšená úroveň psychického napětí podílela na snížení adaptačních možností organismu a měla za následek vznik psychosomatických poruch. Jestliže zátěž pokračuje nebo se vyskytne nový, velmi intenzivní podnět, dochází k ohrožení organismu diváka (P. Slepíčka 1990).

Jelikož temperament vystihuje především emocionální stránku osobnosti, tak je zřejmé, že každý divák reaguje na podněty ze hřiště či tribuny rozdílným způsobem. Vše souvisí s psychickou stabilitou či labilitou každého diváka. U cholera je typický rychlý nástup a vysoká intenzita emoční odezvy. Po rychlém vzestupu následuje i stejně rychlý sestup emoční odezvy. U sangvinika můžeme pozorovat méně výrazný emoční vzestup s nižší psychickou vzrušivostí. Důvodem toho je vyšší úroveň sebeovládání a emocionální stabilita. Flegmatik se vyznačuje pomalým nástupem emoční odezvy, její nízkou intenzitou, ale i pomalým návratem na výchozí stav. Melancholika charakterizuje intenzivní emoční odezva s rychlým nástupem a pomalým odezníváním (P. Slepíčka 1990).

3.5.Průběh fotbalového utkání v reakcích diváka

Divácké reakce ovlivňuje mnoho aspektů. K určitě nejdůležitějším patří emoční prožitek, o kterém jsme se již zmínili. Dalšími aspekty jsou zejména ztotožnění se a nápodoba sportovce i chování druhých diváků. Významnou roli při ovlivňování reakcí publika hrají i mechanismy davového jednání. Větší sociální celek ovlivňuje chování jedince.

Podle názoru P. Slepíčky (1990) jsou nápodoba a ztotožnění se obecně chápány jakou součástí procesu socializace. Za podstatu nápodoby se považuje observační učení. Z tohoto hlediska je důležité, že divák vidí, co se děje se sportovcem či co sportovec dělá. Pro nápodobu je rozhodující, je-li sportovec za své chování odměněn či potrestán, je-li úspěšný či neúspěšný, má-li vysoký nebo nízký společenský status. Sportovní podívaná nabízí modely chování, které divák vidí, a to působí velmi účinně. Nápodobou u diváka míníme jeho prožívání a chování navozené chováním sportovců. Přitom může divák chování sportovců napodobovat jak záměrně, s předem promyšlenými důsledky nápodoby, tak nezáměrně, neuvědoměle. Nápodoba nachází uplatnění jak v jednoduchých reakcích diváků, kdy jsou bezděčně napodobovány pohyby sportovců na hřišti, tak ve složitých davových reakcích majících podobu paniky.

Vzhledem k tomu je velmi závažné, jak se fotbalista v utkání chová. Pro diváky se vlastně fotbalista stává vzorem a fanoušci se ho snaží ve svých reakcích napodobovat.

Diváci většinou napodobují fotbalisty s vysokou prestiží, vysokým sociálním statusem a hlavně s velkou popularitou. Forem nápodoby je mnoho, například tendence být podobný svému vzoru v chování, oblékání, gestech. Fotbalisté si toto však někdy neuvědomují a svým chováním mnohdy slouží jako negativní vzory zejména pro mládež. Nápodoba působí nejen ve směru fotbalista-divák, ale i mezi diváky navzájem. To znamená, že i chování diváka se může stát vzorem a být napodobováno jinými diváky. Zejména mladí diváci se snaží napodobovat starší diváky. Důvodem je jistě i ta skutečnost, že mladý divák je odměněn obdivem ostatních mladistvých, jestliže zdařile napodobí některé agresivní reakce dospělých.

P. Slepíčka (1990) dále uvádí, že i divák sledující utkání svého družstva, kterému se nedaří (divákova potřeba úspěchu není uspokojována, je frustrován), je náchylnější k nápodobě případných agresivních projevů hráčů. Přehnané projevy agresivity v utkání, které se z hlediska většiny diváků vyvíjí v neprospěch jejich družstva, povedou k tendenci chovat se obdobně v hledišti. Jde buď o následek nápodoby, nebo následek aktivace různých způsobů vyjádření agrese, které patří do rejstříku známých projevů agresivity v chování. Podstatnou roli hraje i způsob rozhodování. Nedůsledné trestání hrubostí, záludné hry, provokací hráčů vůči soupeři, rozhodčímu i divákům vytváří předpoklady pro aktivaci obdobných reakcí v publiku. V těchto situacích přitom nemusí jít o úplné a přesné napodobení reakcí sportovce. Divák se nechová úplně stejně jako například fotbalový hráč, jehož agresivní projevy na hřišti sleduje, protože je v poněkud jiné situaci. Chová se však tak, jak předpokládá, že to odpovídá postoji sportovce. Imituje tudíž jeho postoj. Divák směřuje k takovým reakcím, jaké by podle jeho představ učinil také sportovec, kdyby byl v situaci diváka.

3.6. Role fotbalového diváka

Role diváka je zvláštní v tom, že se aktivně nepodílí na probíhající sportovní činnosti, ale je jejím pasivním spotřebitelem. Divácké reakce a intenzitu prožitku ovlivňuje i sociální role, kterou divák v hledišti hraje. Vytváří se modifikovaná sociální role – role fotbalového fanouška. Fotbalový fanoušek je často zaměřen na jeden fotbalový klub.

P. Slepíčka (1990) uvádí, obecně se pod pojmem sociální role myslí očekávaný způsob chování člověka nacházejícího se v určité společenské pozici. Role se nevztahují jen na vnější pozorovatelné chování, nýbrž i na prožívání. S rolí je spojeno nejen jednání, ale i snahy a cítění. Přitom sociální role není izolovaný jev, tvoří síť vzájemných vazeb a závislostí, tvoří celek nazývaný sociální systém. Žádný divák nehraje pouze roli sportovního diváka, ale také řadu dalších rolí, které podstatně ovlivňují jeho chování a prožívání i v roli diváka. Můžeme říci, že role sportovního diváka je jednou z krátkodobých rolí člověka zajímajícího se o sportovní dění. Mnohdy se právě tato role dostane do rozporu s požadavky jiných sociálních rolí (role sportovního diváka versus role otce), kdy nelze vyhovět požadavkům obou rolí. Tím trpí prožitky a chování, které z těchto rolí vyplývají. Každá role v sobě obsahuje normativní vymezení chování ve smyslu očekávaného chování a jednání. S rolí sportovního diváka jsou spojena určitá očekávání. Očekává se, že divák přijde na stadión zhlédnout sportovní boj, že ocení a povzbudí sportovce, že jeho reakce budou společensky přijatelné a že zaplatí stanovené vstupné. Vlastní realizace role je funkcí osobnosti. To znamená, že realizace role je určována individuálními zvláštnostmi osobnostních dispozic. Tak například od cholerického diváka nemůžeme očekávat umírněné až chladné reakce na vzrušující průběh sportovního boje.

Všem rolím se člověk učí a jsou vytvářeny především sociálními zkušenostmi. Mnohé z rolí jsou realizovány postupně a člověk se učí tyto role zvládat již od dětství pomocí ztotožnění se a nápodoby.

Na fotbalových stadionech můžeme pozorovat dětské diváky, kteří doprovázejí své rodiče či chodí sami na fotbalová utkání a velmi bedlivě pozorují chování dospělých. Reakce dospělých v různých situacích jsou pro ně příkladem realizace role fotbalového diváka. Vytvářejí se základy pro budoucí chování těchto dětí v roli dospělých diváků.

Například otec, fotbalový fanoušek, je pro svého syna vzorem, se kterým se ztotožňuje. Všechny otcovy reakce v roli fanouška považuje za správné, neboť je často svědkem obdobných reakcí u ostatních diváků. Otcova autorita a pocit ztotožnění se dítěte s rodičem podporuje snahu co nejvíce napodobit jeho reakce. Přebírá většinu reakcí, ať jsou ze společenského hlediska přijatelné, nebo nepřijatelné. Napodobuje tím

i postoje k dění na hřišti, hráčům, rozhodčím, k určitým družstvům. V těchto případech má značný výchovný význam způsob realizace role sportovního diváka – rodiče, který navštěvuje sportovní utkání se svými dětmi. Jednou zvládnutá sociální role má totiž svou setrvačnost a vyjadřuje, že jedinec chápe, co je od něho očekáváno a co má sám očekávat od druhých. U dětského diváka se takto vytváří povědomí „normy hlediště“, vyjadřující, co se má či co je dovoleno dělat v hledištích sportovních stadiónů (P. Slepíčka 1990).

3.7. Agresivita v chování fotbalového diváka

Chování fotbalového diváka je velice dynamické jak z hlediska intenzity, tak z hlediska forem. Vzhledem k proměnlivosti hry na hřišti se ve velmi krátkém časovém úseku u diváka sledujícího utkání mohou objevit klidné, racionálně zvládané reakce a vzápětí může dojít k výbuchům projevů agresivity. Agresivní prvky v chování se obvykle objevují jako následek nezvládané emocionality, dynamiky aspirací (očekávání), interpersonálních konfliktů, frustračních stavů.

Podle názoru P. Slepíčky (1990) existuje z psychologického hlediska řada obecně uznávaných příčin agrese. Pro vysvětlování diváckých reakcí lze vyjít z rozlišení na agresi vyvolanou emočním prožitkem vystupňovaným do afektu vzteku či strachu a agresi instrumentální, která nemá emocionální základ a je racionální (účelová). Lze tudíž uvažovat o dvou nejzákladnějších zdrojích vedoucím k výbuchu agresivity. Jedním ze zdrojů je „agresivní vyladění“ mající vliv na vytvoření specifické citlivosti pro situační podněty. Druhým zdrojem je úzkostné vyladění diváků mající rovněž vliv na citlivost vůči situačním podnětům. Z hlediska projevů agresivity lze tyto zdroje spojit na jedné straně s prožitkem situace, která probouzí vztek vůči příčině jeho vzniku (například konflikt s druhým divákem). Na druhé straně je lze spojit s překážkou, která brání dosažení cíle, uspokojení potřeby a navozuje stav frustrace.

Některé teorie předpokládají, že agrese je vrozená a neodvratitelná. Předpokládají, že duševní vývoj je určen vrozenými mechanismy a prostředí zde nemá významnější vliv. Vše je určeno předem buď v definitivní podobě, nebo alespoň ve formě dále se rozvíjejících dispozic, a nemá tudíž smysl usilovat o nějakou změnu. Tyto

myšlenky daly základ vzniku Nativistických teorií vysvětlení agrese. Teoriích o pudové podstatě agrese a stejně tak vlivu raného objevování životního prostoru (tzv. *explorace*). Jiné tvrdí, že vzniká na základě nepříznivých podmínek prostředí, učíme se jí, a tak je možné se jí zbavit nebo jí přeučit. Považují vnější faktory za rozhodující vliv tvorby agrese a lidské psychiky vůbec. Zde jsou naprosto přehlíženy vrozené dispozice a jediným faktorem vzniku je učení. Jedná se hlavně o vztah frustrace a agrese a teorie zabývající se sociálním učením.

Rozvoj osobnosti a jejích psychických funkcí primárně vyplývá z pudových projevů. Teprve pak a ve velice zanedbatelné míře závisí na vztahu a působení okolí, tj. na zkušenosti. Okolní svět má pak funkci pozitivní či negativní, záleží na tom, do jaké míry uspokojuje pudové nároky jedince. Přijatelné, v psychologii dlouhou dobu nepřekonané vysvětlení, vychází z hlubinné psychologie: agrese jako pud. Jako u každého vrozeného pudu i u agrese najdeme typický průběh. Fyziologický stav připravenosti vede organismus k cíli, s jehož dosažením je spojeno získání slasti. Tomuto pudovému uspokojení slouží celý repertoár agresivního chování, od nadávání až po raketový útok.

S. Freud (1996) se domníval, že lidé jsou ovládáni instinktem k životu a ke smrti a že agrese představuje instinkt smrti, obrácený do okolí člověka. Předpokladem vrozeného agresivního pudu vysvětluje Freud také sadistický a masochistický aspekt chování. Jestliže je blokován pud nutící lidi napadat a ničit jiné lidi (*sadismus*), pak dojde k jeho přesunutí na vlastní osobu (*masochismus*). V ostatních případech řídí „Ego“ uspokojení tohoto pudu přímo, takže agrese proběhne v plné dávce a snesitelnou formou (například v potyčkách bez zlých následků); nepřímo, symbolické náhradní jednání zabraňuje vážným škodám (nadávání, kreslení, předvádění nějaké role, vtípy a sport); nebo také např. sublimací, kdy se energie náhradních cílů uplatňuje na vyšší úrovni (např. ve výjimečných duševních a kulturních výkonech).

J. Janata (1999) uvádí, že neobvyklost slova agrese spočívá ve skutečnosti, že významový pojem slova má dvě různá emoční zbarvení, která jsou protikladná, a proto při použití tohoto slova vzniká pocit nejistoty a rozpaků. Z běžné řeči je nám známé, že existují dva pojmové typy agresí. Jeden typ je společný zvířatům i člověku, kdežto druhý druh agrese je specifický pro člověka a jeho myšlení.

3.8. Divácké výtržnosti

Podle P. Slepíčky (1990) se s výtržnostmi fotbalových fanoušků setkáváme neustále. V zásadě lze vymezit několik situací, ve kterých se nejčastěji vyskytují divácké výtržnosti. První divácké výtržnosti se objevují již při vstupu na stadióny. Tato situace nastává v případě, kdy se jedná o velmi atraktivní fotbalový zápas a zájem diváků přesahuje kapacitu stadionu. Nebo může jít o snahu dostat se na utkání zadarmo. Výtržnosti jsou pak spontánními reakcemi na odmítnutí vstupu na fotbalové utkání, které by divák rád zhlédl. V případě enormního zájmu o atraktivní utkání můžeme vidět fronty čekajících diváků před pokladnami. Projevují obavu, že nedostanou lístek nebo že nestihnou začátek zápasu. Někteří z nich se snaží získat vstupenku jakkoli. Vyvíjejí nátlak na okolí, předbíhají, vyvolávají konflikty s ostatními. V časové tísní se snaží donutit pořadatele, aby je vpustili bez vstupenky. Vznikají hádky podložené afektem vzteku.

K výtržnostem většího rozsahu dochází při porážce družstva nebo v situacích, které podle názoru diváků vedly k porážce nebo zabránily vítězství. Mezi typické situace patří neuznání dosaženého gólu, nařízení pokutového kopu či vyloučení hráče. Výtržnosti se projeví v házení předmětů na hrací plochu na protest proti „nespravedlivému“ rozhodnutí. Diváci mnohokrát vtrhli na hrací plochu a utkání musela být přerušena. V případě napadení hráčů nebo rozhodčích musela být i předčasně ukončena.

Porážka tedy v divácích vyvolala negativní emoce, které zapříčinily výtržnosti. Ale opačná situace, tedy vítězství, vyvolává výtržnosti také. Tentokrát je základem euforická nálada a radost. Fanouškové slaví vítězství svého klubu a „oslavují“ přerostou ve výtržnosti. Výtržnosti mohou dostat podobu drancování, kdy fanouškové chtějí získat suvenýr na památku. Ničí přitom zařízení stadiónů, v některých případech se snaží získat alespoň část dresu hráčů svého družstva nebo vytrhávají trávník. Při těchto výtržnostech je patrná značná tolerance. Pořadatelé sami euforicky naladění buď pouze přihlížejí, nebo se v mnoha případech k oslavám aktivně přidávají.

P. Slepíčka (1990) uvádí, že se stále častěji setkáváme s dalším druhem výtržností spojených zejména s fotbalovými utkáními. Jedná se o „pochody“ diváků

ulicemi města po skončení utkání. Pochodující diváci vykřikují hesla, provokují ostatní chodce, ničí různé předměty ve svém okolí. Nezáleží na tom, zda „jejich“ družstvo zvítězilo či odešlo poraženo. Tyto výtržnosti směřují k získání pozornosti, k získání prestiže u ostatních, stejně se projevujících fanoušků. Takovéto demonstrativní pochody nemusejí být provázeny násilím. Násilí se ale objevuje, jestliže dojde k setkání s fanoušky soupeřova klubu. V takovém případě dochází ke střetu a projevuje se nepřátelství. Tento trend k přesunu diváckých agresí a výtržností mimo stadióny je pozorovatelný celosvětově. Souvisí do značné míry se zvyšujícím se množstvím preventivních opatření, která jsou zaváděna v hledištích stadiónů mnoha zemí. To vytlačuje výtržníky za brány stadiónů do ulic města.

Nesmíme zapomenout na další typ, se kterým se setkáváme na našich stadiónech, a to jsou výtržnosti vznikající převážně na základě střetnutí dvou diváckých skupin. Účastníci těchto výtržností jimi dávají průchod svému nepřátelství k druhým skupinám diváků nebo symbolům soupeřova klubu. Předpokladem je seskupení diváků se společnými zájmy a názory před zápasem, v jeho průběhu nebo po jeho skončení. Výtržnosti, které vznikly na základě střetnutí dvou skupin (nejčastěji vlajkonošů soupeřících družstev), vrcholí vzájemnými potyčkami, ale i ničením zařízení stadiónů a blízkého okolí. Tyto výtržnosti mají blízko k primitivnímu násilí. Je vyjádřené ve spontánních reakcích, které mají počátek v hádce, mstě za předchozí napadení, při střetávání protichůdných zájmů. V naší lize dochází k těmto výtržnostem především mezi příznivci Sparty a Slavie nebo Sparty a Baníku Ostrava.

3.9.Hromadné chování

Z psychologického hlediska nelze výtržnosti a agresivní akce vysvětlovat pouze jako akce jednotlivého diváka izolovaného od chování ostatních diváků. Diváci vytvářejí více či méně jednotný celek, divácké publikum, divácký dav. Dav je v psychologii definován jako náhodné nebo úmyslné seskupení osob, které se v daném momentě nacházejí na stejném místě, popřípadě se mu přibližují, a které mají též předmět pozornosti. Od davu je nutno odlišit publikum. Publikum sestává z jedinců s více či méně přesnými záměry a očekáváním. Dav nemá žádné ustálené organizační normy, uplatňují se v něm primitivní, silné pudy a emoce nebržděné žádnými etickými

nebo organizačními normami. Chování člověka v davu je do značné míry utvářeno mechanismy hromadného chování (P. Slepíčka 1990).

Jde zde o problematiku dvojího druhu: chování davů jako takových a chování jedince v davu. Tato problematika však byla zpracována spíše filozoficky. Nicméně klasické dílo G. Le Bona a jeho hlavní teze byly vcelku přijímány až do doby empirického výzkumu „hromadného chování“, jako je např. chování lidí v průběhu přírodních a jiných katastrof. Téma bylo tedy rozšířeno z davů jako aktuálně aktivovaných a činných lidských agregátů (shluků) na psychologii mas, jako je např. problém šíření poplašných zpráv na i určitém území, problém chování diváků na stadionu ve vypjatých situacích apod. Původní Le Bonova charakteristika davu jako neorganizovaného dočasného společenství, seskupení lidí reagujících jednotně na určitou situaci, a zejména jeho „psychologické charakteristiky davu jako společenství“, v němž dochází k vystupňované afektivitě, snížené kritičnosti, uvolnění zábrán a k vytvoření společného ohniska pozornosti, je v podstatě všeobecně přijímané, nicméně sporná je diferenciací davových fenoménů. K davovým fenoménům patří velmi pestrá směs aktivit, které mají řadu společných znaků, ale liší se motivy, jež je vyvolávají. Patří sem kromě jiného rabování, plundrování, lynčování, ale také např. panika.

Pokud se chování jedince v davu týče, iracionální reakce a ztráta zábrán je E. Canettim (1994) vysvětlována tím, že davová situace vytváří anonymitu (být v davu znamená být anonymní). Účast jedince na akcích útočného davu má různou motivaci a útočné davy jsou různého druhu, patří sem i oprávněné revoluční akce. Člověk ocitající se v davu se mění, je jiný než mimo dav, je-li v davu, narůstá v něm pocit moci a současně se v něm uvolňují nevědomá pudová hnutí a zvyšuje se jeho sugestibilita. Le Bonovo tvrzení, že davy jsou ničivé a slepé, patří spolu s uvedeným pojetím jedince v davu k tomu, co lze podle Nakonečného (1997) nazvat klasickým pojetím davu, resp. davových fenoménů.

Existují různé druhy davů, z nichž nejznámějším a nejčastěji popisovaným je dav agresivní, jehož projevy jsou např. lynč, teroristické akty a pozdvižení. Agresivní dav se objevuje ve třech různých formách: dav lynčující, tj. dav pronásledující jednoho člověka; dav terorizující, známý z pogromů nebo jiných teroristických aktů směřujících proti určité kategorii osob nebo proti skupinám; dav bojující, jaký se objevuje v době vzpour nebo stávek.

Specifickým davovým fenoménem je panika. Podle Boringa (1957) paniku umožňují určité psychické stavy jako strach a neklid, pocit blížící se hrozby a nebezpečí, u vojáků prožívání porážky, ale mohou se uplatňovat i příčiny vnější, jako je prostředí s extrémní teplotou, u armád nedostatek zbraní, munice a velké ztráty, dále šířené zvěsti, u vojsk protikladné rozkazy, ztráta dobrého velitele, přičemž paniku umocňují i různé fyziologické a psychické stavy (únava, nedostatek spánku, deprese, hlad, neznalost situace, ztráta důvěry, nízká morálka a disciplína a další). Podle Hoška (2001) je panika hromadný strachový efekt, který je zpravidla nepřiměřený podnětové situaci, v chování se ztrácí účelnost, orientace a individuální volní kontrola. Zpravidla se rozvíjí na bázi predisponujících faktorů (prepanický stav), kdy mohou působit příčiny fyziologické (únava, hlad, nevyspání, poranění, nemoci) a psychologické (úzkost, speciálně vyladěné vnímání, pocit ohrožení, pokles racionality, vzestup emocionality, zvýšená obrazotvornost, zvýšená sugestibilita, nápodoba). Paradoxní je, že přes přípravné prepanické údobí, zastihne vlastní spouštěcí impuls paniky lidí nepřipravené a bezradné. Klíčovým pojmem pro pochopení nejen paniky, ale celého hromadného chování, je proces homogenizace souboru lidí. Jde o rozrůstání a prohlubování emočně podložené nápodoby z jednotlivých ohnisek. Panický dav dovede jedince ovlivnit (svést) a degradovat nápodobou jeho chování na nižší úroveň. To platí u všech takových jevů. Člověk stržený takovými jevy často ani nezná původní příčinu hromadného chování, ale podle jednání ostatních soudí, že musela být velmi závažná a přidává se.

Druhou z problematik davů, chování jedince v něm, charakterizoval Szczepeński (1966) jako potlačované uvažování a dezindividualizace posilují pocit solidárnosti s celým davem. Vedou také k oslabení pocitu významných etických a právních norem. Dav vyvolává silný pocit správnosti realizovaných akcí. Emoce navozené způsoby jednání nejsou kriticky hodnoceny rozumem. Nadto citové napětí panující v davu zvyšuje pocit vlastní moci a znemožňuje pocit odpovědnosti za prováděné činy... V důsledku těchto jevů jednají členové davu podobně jako lidé, kteří jsou pod sugestivním vlivem. Zatímco u útočících davů se zvyšuje pocit moci, u prchajících davů jsou jedinci, kteří jej tvoří, ovládnuti pudem sebezáchovy. Základními znaky davové akce jsou psychická nákaza (ve stavu zvýšené sugestibility) a řetězová reakce. Hošek (2001) v této souvislosti stejně jako Canetti zdůrazňuje anonymitu davu, která snižuje odpovědnost jednotlivých agresorů. V hromadném výbuchu násilí je obsažen určitý prvek alibismu

a ten je velmi atraktivní pro potenciální agresory, kteří se „schovají“ za ostatní a často jim je původní příčina násilí lhostejná. Tak může výbuch násilí posloužit ke katarzi všem, kteří museli po delší dobu uvažovat o odkládání a přesouvání svých pofrustračních agresí. Zvláštní tematiku tvoří vůdcové davu, jedinci provokující akci či dávající k ní podnět, kteří se často staví i do čela útočícího davu

P. Slepíčka (1990) zmiňuje měnící se kritéria chování a prožívání v diváckém davu vznikem situačních, psychických tenzí. U části diváků se odhaluje skutečná kvalita či podstata psychické integrity (celistvosti) jejich osobnosti. Sociální normy, tradice a další faktory, které přispívají k soudržnosti hlediště, jsou podrobeny zkoušce. Hromadné chování, které se situačně rozvine, dokládá selhání sociálně psychologických mechanismů, které k této soudržnosti přispívaly. V podmínkách navozujících vznik hromadného chování jako by „padaly zábrany“ determinující chování v podmínkách běžné interakce s ostatními lidmi. Psychologické aspekty těchto jevů musí být zkoumány v souvislosti se sociologickými jevy, resp. společensko-ekonomickými, politickými a kulturními zvláštnostmi, zejména krizemi. Mikšík (1977) v této souvislosti hovoří o „disinhibici primitivního sociálního chování“, tj. o ztrátě či odtlumení zábran, a soudí, že tu jde o podobu s „impulzivně reaktivním chováním na infantilním, dětinském stupni“. Za typické příklady považuje: projevy diváků ve vyhrocených situacích sportovních střetnutí (čím je výsledek nejistější, tím vyšší prožitkovou hodnotu střetnutí obsahuje, tím výrazněji uvolňuje korové tlumení emocionality). Podle Mikšíka lze v „erupci hromadného chování“ najít tři základní typy „uvolňování psychických otřesů“ a to: paniku, výbuch agrese a „masovou hysterii“. Masová hysterie, analogická hysterické reakci jedince, vzniká „v okamžicích, kdy se sociální soubor ocitá ve vyhroceném konfliktu působnosti protikladných pohnutek cílového chování stejné síly (naléhavosti), afektivně impulzivního kolísání mezi několika možnými volbami, stejně beznadějnými či nevedoucími k řešení vyhrocené konfliktové situace“.

K přerůstání sportovní podívané v hysterickou davovou reakci dochází podle Čecháka a Linharta (1986) nejspíše tam, kde ve společnosti existuje řada objektivních tenzí, které nemají v dané chvíli jiné vyústění než symbolické drama sportovního zápasu. To je případ tzv. „předem polarizovaného publika“, které ve sportovním utkání hledá příležitost pokračovat ve svém konfliktu s jinými společenskými skupinami, v konfliktu, jehož primární zdroje jsou mimo rámec sportovního dění.

II. část

Experimentální analýza

4. METODIKA SLEDOVÁNÍ

4.1. Charakteristika sledovaného souboru

Výzkum jsem provedl na stadionech čtyř pražských fotbalových klubů.

Jednalo se o tyto stadiony:

- Letná (Toyota Arena) – domácí stadion prvoligového klubu AC Sparta Praha
- Strahov – zde hraje svá utkání prvoligový klub SK Slavia Praha
- Žižkov – domácí stadion druholigového týmu Viktoria Žižkov
- Vršovice – domácí stadion třetiligového klubu Bohemians 1905

Do šetření bylo zapojeno 180 respondentů. Výzkum probíhal během jarní fotbalové sezóny 2005/2006. Fotbalové stadiony Sparty a Slavie jsem si rozdělil na tři části: sektory hlavní tribuny, sektory naproti hlavní tribuně a sektory za fotbalovými brankami. V sektoru hlavní tribuny jsem na obou stadionech oslovil 15 respondentů a v sektorech naproti hlavní tribuně a za fotbalovými brankami po 20 respondentech. Stadion Bohemians 1905 a Viktorie Žižkov jsem rozdělil na dvě části. Stadion Bohemians 1905 na sektory hlavní tribuny, zde jsem se dotazoval 15 respondentů a za fotbalovou brankou jsem oslovil 20 respondentů. Stadion Viktorie Žižkov jsem rozdělil na sektory hlavní tribuny, kde se zapojilo 15 respondentů a sektor naproti hlavní, kde jsem oslovil 20 respondentů. Celkově tedy bylo záměrně dotázáno po 60 respondentech ze sektorů hlavních tribun, naproti hlavní a za fotbalovými brankami. Výběr respondentů byl náhodný, ale záměrně jsem si dopředu určil kolik respondentů na jakém stadionu a v jakém sektoru bude dotázáno. Rovnoměrné rozdělení bylo záměrné, abych mohl splnit cíle své práce a ověřit hypotézy. Rozhovory na stadionu byly prováděny, tak, aby se uskutečnily s 10 respondenty z každého sektoru. Na Letné a na Strahově bylo provedeno po 8 rozhovorech, na Žižkově a ve Vršovicích po 7. Další rozhovory jsem provedl ve třech pražských sportbarech. Zde byl výběr respondentů zcela náhodný.

4.2. Metody sledování

Pro splnění cílů práce byly použity následující metody. Dotazování probíhalo ústním dotazováním, zda je divák ochoten vyplnit dotazník a při kladné odpovědi mu byl vydán a fanoušek ho na místě vyplnil a předal mi ho. Dotazník byl pro všechny stadiony a sektory naprosto stejný. Obsah otázek a jejich počet byl volen tak, aby respondenta příliš nezdržoval, ale zároveň podrobně vypovídal o probírané problematice. Dotazník sloužil jako zdroj informací o důvodech návštěvy utkání, o chování diváků při utkání a různorodosti fanoušků v různých sektorech. V principu toho výzkumu bylo úplně nepodstatné, zda je divák příznivcem domácího či hostujícího týmu a proto tento údaj nebyl vůbec zkoumán.

Bylo také provedeno 30 rozhovorů s diváky na stadionech. Cílem těchto rozhovorů bylo získat konkrétnější údaje o chování diváků. Rozhovor se zčásti týkal zjišťování stejných údajů jako dotazník a dále byl dán více důraz na agresivitu a k tomu se vztahující bezpečnost na stadionech.

Dále jsem provedl 20 rozhovorů v pražských sportbarech, protože i zde je mnoho fotbalových fanoušků. Zde byla snaha zjistit důvody, které vedou fotbalové diváky ke sledování utkání v televizi před návštěvou zápasu na stadionu.

**Dotazník k diplomové práci
na téma**

Chování a postoje diváků fotbalu

- hlavní tribuna tribuna proti hlavní tribuna za bránou

1. Jaký je nejčastější důvod Vaší návštěvy na fotbalovém zápase?
(lze zaškrtnout více variant)

- kouzlo hry
- podpora týmu (fandění)
- strávená chvíle s kamarády
- hráčské individuality
- radost z vítězství (gólu)
- jiné

2. Jak často navštěvujete fotbalové zápasy?

- každý týden
- asi jednou za ¼ roku
- vůbec – jsem tu výjimečně
- asi 1-2 krát do měsíce
- asi jedenkrát do roka

3. Co by Vás dovedlo přimět k častější návštěvě fotbalových utkání?
(lze zaškrtnout více variant)

- výrazné snížení vstupného
- dobrá hra týmu
- příjemná atmosféra na stadionu
- zajištění bezpečnosti na stadionu
- regulérní průběh utkání
- dobré počasí
- kvalitnější zázemí stadionu
- jiné

4. Jaký je Váš projev při fotbalovém utkání?
(lze zaškrtnout více variant)

- pasivní sledování
- projevy pozitivních emocí
- projevy negativních emocí
- verbální napadání okolí
- fyzické útoky a výtržnosti

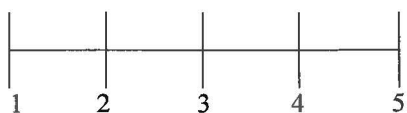
5. Jaká je Vaše reakce při nepotrestaném faulu na hráče „Vašeho“ klubu?

- klidní
- rozčilení, ovládají se a nereagují
- rozčilení a hlasitě protestují
- rozčilení, vhodí předmět na hřiště
- neuvedli

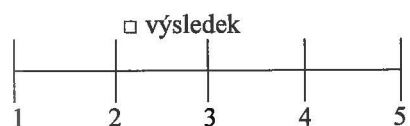
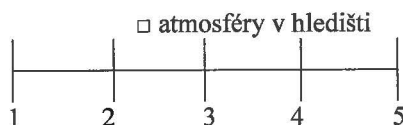
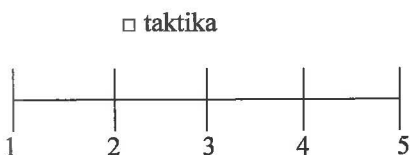
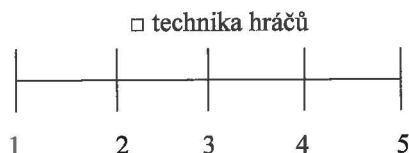
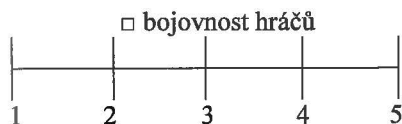
6. Jakým způsobem podporujete atmosféru na stadionu?
(lze zaškrtnout více variant)

- tleskáním, slovním povzbuzováním
- zábavnou pyrotechnikou, konfetami, papíry
- zpíváním chorálů
- dýmnicí
- vlajkou, oblečením a doplňky v klubových barvách
- jiným

7. Co během fotbalového utkání nejvíce oceníte?

- 1 – velmi oceňuji
- 2 – spíše oceňuji
- 3 – nevím
- 4 – méně oceňuji
- 5 – vůbec neoceňuji

8. Proč si myslíte, že dochází k výtržnostem a agresivitě na stadionu?

(lze zaškrtnout více variant)

- umožněním vstupu podnapilých diváků
- hromadné chování - anonymita davu
- vědomí malé právní postížitelnosti diváků
- laxní přístup Policie ČR a pořadatelů při výtržnostech
- malý počet příslušníků Policie ČR
- absence kamer
- málo pořadatelů mezi diváky

9. Požíváte před utkáním alkohol?

- vždy
- občas
- nikdy

VĚK: do 18 18 – 24 25 – 35 36 – 50 50 a více

VZDĚLÁNÍ: ZŠ vyučený SŠ VŠ jiné

STATUS: student zaměstnaný nezaměstnaný důchod jiné

ČISTY PŘÍJEM: do 10 000 Kč 10-15 tis. Kč 15-20 tis. Kč 20 tis. a více Kč

Rozhovor na stadionu k diplomové práci na téma

Chování a postoje diváků fotbalu

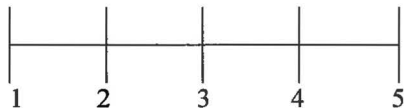
- hlavní tribuna tribuna proti hlavní tribuna za bránou

1. Jaký je nejčastější důvod Vaší návštěvy na fotbalovém zápase?

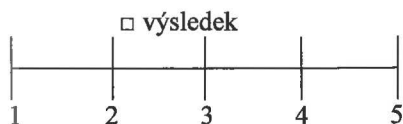
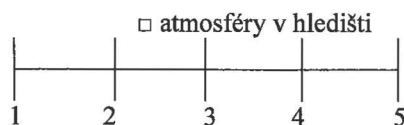
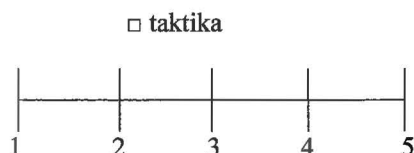
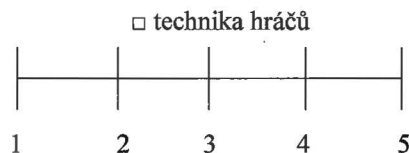
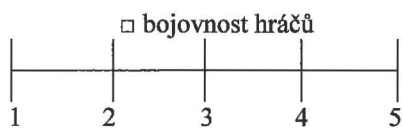
	určitě souhlasím	spíše souhlasím	nevím, bez námitek	spíše nesouhlasím	určitě nesouhlasím
kouzlo hry					
podpora týmu (fandění)					
hráčské individuality					
atmosféra na stadionu					
radost z vítězství (gólu)					
strávená chvíle s kamarády					

2. Jak často navštěvujete fotbalové zápasy?

3. Co během fotbalového utkání nejvíce oceníte?

- 1 – velmi oceňuji
- 2 – spíše oceňuji
- 3 – nevím
- 4 – méně oceňuji
- 5 – vůbec neoceňuji

4. Jaký je Váš projev při fotbalovém utkání?

5. Myslíte, že svým fanděním ovlivňujete výsledek?

- rozhodně ANO spíše ANO spíše NE rozhodně NE

6. Cítíte se na stadionu bezpečně?

- ANO NE

Pokud NE, tak proč?

7. Požíváte před utkáním alkohol?

- vždy
- občas
- nikdy

8. Proč myslíte, že dochází k výtržnostem a agresivitě na stadionu?

9. Proč si myslíte, že dochází k rasistickým projevům?

**Rozhovor ve sportbaru
k diplomové práci na téma**

Chování a postoje diváků fotbalu

1. Proč sledujete utkání v televizi a ne přímo na stadionu?

(lze zaškrtnout více variant)

- pochyby o regulérnosti zápasů na českých stadionech
- kvalitnější zápasy zahraničních ligových soutěží
- obavy z agresivity na stadionech
- kvalitní zázemí na stadionu
- špatné počasí
- pohodlnost
- vstupné
- jiné

2. Chodíte na fotbalová utkání na stadiony?

ANO

NE

Pokud ANO, jak často:

- každý týden
- asi jednou za ¼ roku
- asi 1-2 krát do měsíce
- asi jedenkrát do roka

3. Jaký hlavní důvod by Vás přiměl k častější návštěvě fotbalových utkání?

4.3. Statistické zpracování

Údaje získané dotazníky a rozhovory byly zpracovány pomocí počítače, konkrétně v programu Microsoft Excel. Odpovědi respondentů jsem vyjádřil procentuálně, početně nebo slovně. Otázky jsou zpracovány statisticky formou grafů. Pro vyhodnocování jsem používal rozdělení dle sektorů a nikoliv dle stadionů.

Skupiny fanoušků uvedené v „Charakteristice sledovaného souboru“ jsem zkracoval následovně:

sektory za fotbalovými brankami jednotlivých stadionů = „za bránou“

sektory naproti hlavní tribuně jednotlivých stadionů = „protější“

sektory hlavních tribun jednotlivých stadionů = „hlavní“

5. VÝSLEDKY A DISKUSE

Po provedení dotazníkové šetření a uskutečnění rozhovoru vyllynuly následující výsledky.

5.1. Vyhodnocení dotazníků a rozhovorů sledujících chování a postoje diváků

Dotazník byl konstruován tak, aby vyhovoval požadavkům mé práce. Jde o snahu postihnout co nejširší škálu postojů a chování diváka. To znamená, že otázky byly podkládány tak, aby odpovědi respondentů sledovaly logickou linii (proč chodím na fotbal – jak se tam chovám – co nejvíce ocením). U rozhovorů jsem se snažil zjistit vlastní názor respondenta, který ho napadne v první chvíli. Proto jsem u některých otázek nedával možnost výběru, abych diváka „nenaváděl“ na určitou odpověď a nechal jsem ho použít vlastní vyjádření.

5.1.1. Vyhodnocení dotazníků

Zaměřím se nejprve na údaje uvedené na konci dotazníku. Jedná se o věk, vzdělání, status a čistý příjem. Tyto údaje mi pomohou v další části strukturovat fanoušky do určitých skupin. Jak už jsem uvedl, tak byli respondenti vybíráni v předem rozdělených sektorech stadionu, kde již byli náhodně oslovováni. Dále si připomeňme, že maximální počet odpovědí z jednoho sektoru je šedesát a to za předpokladu, že na tuto otázku odpověděli všichni dotazovaní. Výjimkou jsou otázky, kde je možno zaškrtnout více variant.

Z analýzy věku diváků rozdělených do tří sektorů (graf č.1) vyplývá, že 2/3 osazenstva v sektoru „za bránou“ tvoří fanoušci do 24 let. Dá se říci, že je to ze dvou důvodů. Prvním aspektem je příslušnost těchto mladých fandů k tzv. „vlajkonošům neboli hooligans“.

Podle čtvrtletníku Kriminallistika (1/2001) má slovo hooligans, které se dnes běžně používá k označení skupin fotbalových fanoušků, pro něž je společné a typické vyvolávání a páchání výtržností různých stupňů intenzity, svůj původ v angličtině. Pojem hooligan pochází z Anglie, kde se také setkáváme s „chuligány“ poprvé. V

překlada znamená totéž co rowdy, Raufbold (neurvalec, výtržník, sprosták, syčák, uličník, rváč, násilník). Údajně se vztahuje ke jménu jedné dělnické rodiny irského původu, jejíž členové koncem 19. století táhli Londýnem, vyhledávající pitky a rvačky. Je nutno ale dodat, že o problémech s chuligány jsou zprávy už ze středověku. Autorka uvádí i výklady dalších autorů (Smolinsky, Schwind aj.).

Dělení chuligánů

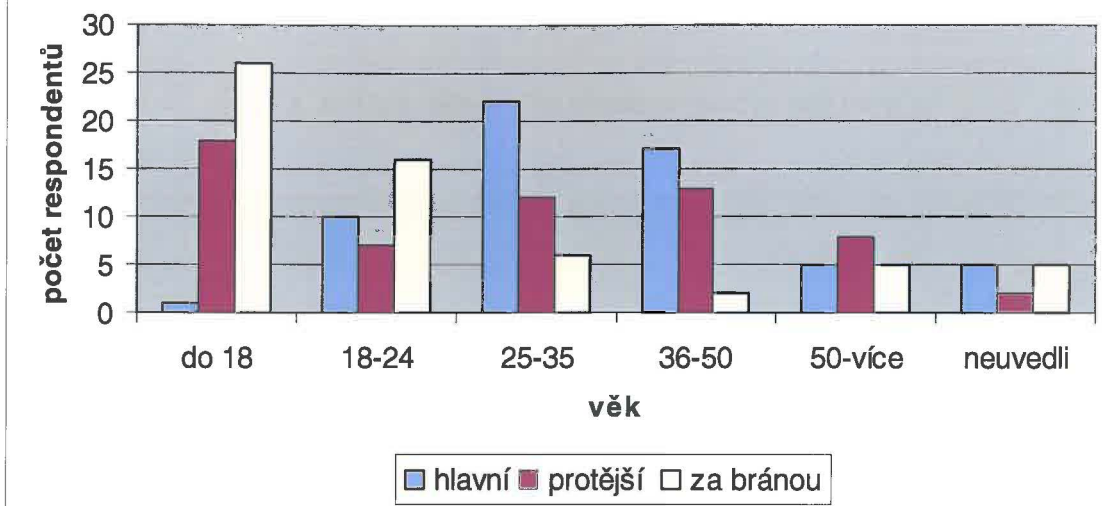
Fanoušci a chuligáni netvoří jednu homogenní skupinu, jak někdy mylně informuje tisk, ale lze je rozdělit zhruba do čtyř podskupin:

- Novicové - mladí fotbaloví fanoušci ve stáří asi mezi 12. a 16. rokem života, kteří jsou kamarády pomalu vtahováni do světa kolem fotbalu.
- Kuttenträger (ti, kteří nosí kutnu, dres) - zarytí fanoušci, ztotožňující se se svým fotbalovým klubem, za který jsou ochotni položit život.
- Veteráni - fanoušci zhruba kolem 25 let, kteří se pozvolna, s přibývajícím věkem, mění v „normální“ fotbalové diváky.
- Chuligáni - podle odhadu některých autorů tvoří necelých 5 % fotbalových fanoušků. Pro tuto skupinu je typické násilí, touha vyvolat srážku s protivníkem za každou cenu.

Druhým aspektem může být finanční otázka, která je právě pro mladé diváky velmi podstatná. Vstupenky do sektoru „za bránou“ jsou řádově o několik desítek procent levnější než do ostatních sektorů.

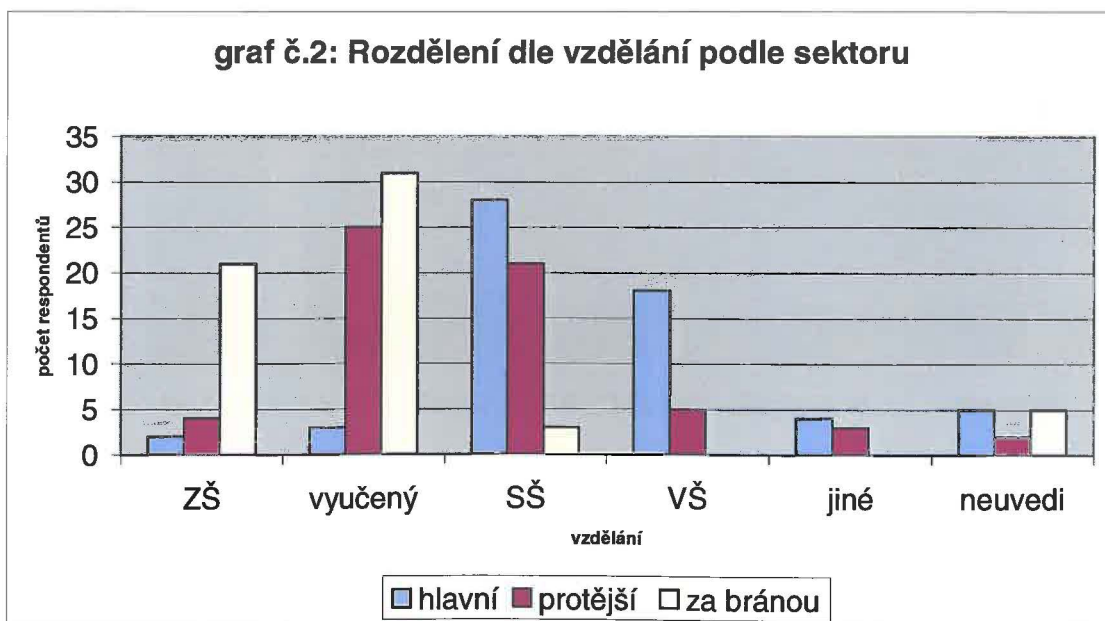
Z grafu číslo 1 můžeme dále vysledovat, že věková struktura sektoru „protější“ je velmi vyvážená a jsou zde téměř rovnoměrně zastoupeny všechny věkové skupiny. Osazenstvo hlavní tribuny tvoří nejvíce diváci věku 25-50 let.

graf č.1: Věková struktura respondentů podle sektoru

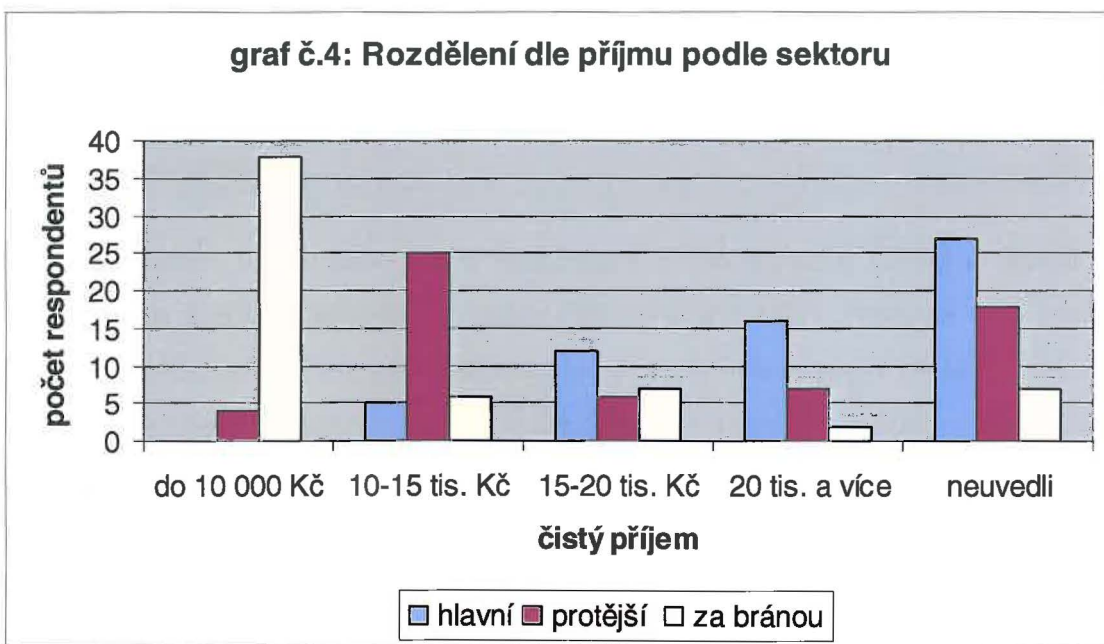
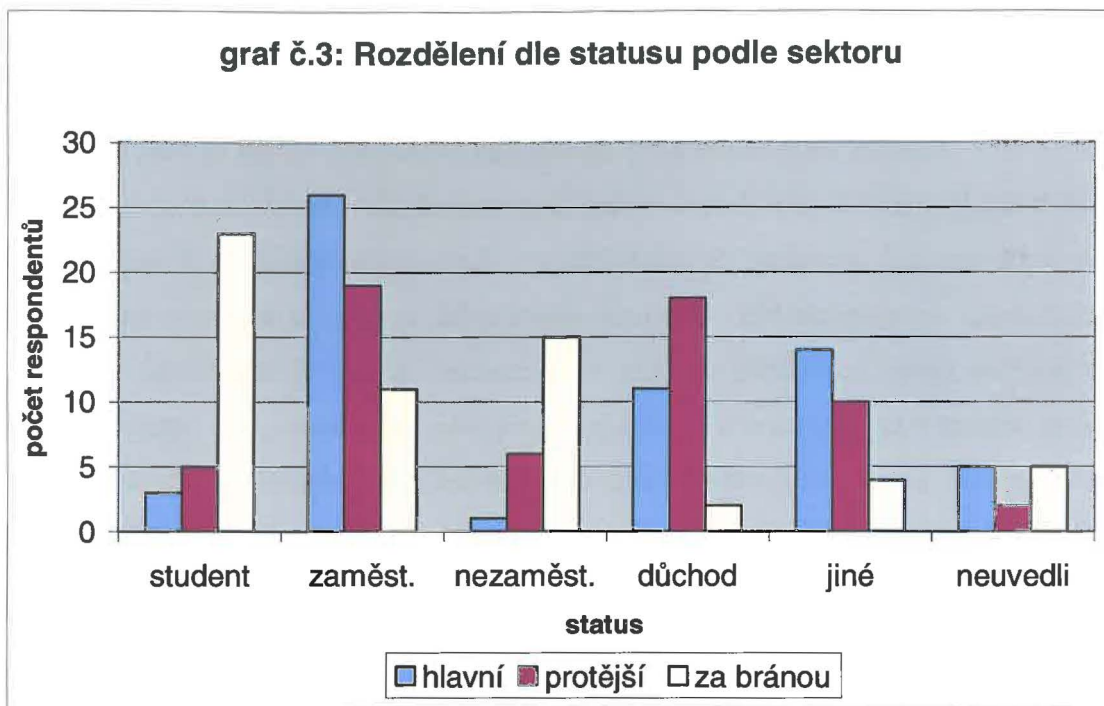

Z grafu číslo 2, který ukazuje rozdělení dle vzdělání, vyplývá, že v sektoru „za bránou“ je nejvíce fandů s ukončenou základní školou (vzhledem k nízkému věku v tomto sektoru je zřejmé, že mnoho z těchto fandů ještě studují další školu) a vyučených. Nejvíce diváků s vyšším vzděláním (středoškolské s maturitou a vysokoškolské) navštěvuje zápasy na „hlavní“ tribuně.

graf č.2: Rozdělení dle vzdělání podle sektoru

Z grafu číslo 3 vyplývá, že v sektoru „za bránou“ je nejvíce studentů a nezaměstnaných. V sektorech „hlavní“ a „protější“ jsou nejvíce zastoupeny ostatní skupiny.

Výše uvedený graf číslo 4 udává rozdělení dle čistého příjmu do sektorů. 29% respondentů na tuto otázku neodpovědělo, což je vzhledem k její „choulostivosti“ pochopitelné. Z grafu je patrné, že lineárně s růstem čisté mzdy roste počet diváků na „hlavní“. Nejnižší příjmová skupina je ve velké většině zastoupena fanoušky „za bránou“.

Otázka č.1: Jaký je nejčastější důvod Vaší návštěvy na fotbalovém zápase?

Z grafu číslo 5 vyplývá, že jako nejčastější důvod bylo uváděno fandění, tedy podpora týmu. Toto zjištění je v souladu s teoretickými předpoklady. Jak jsem již uváděl v první části své práce, je pro fotbalového fanouška charakteristické „ztotožnění“ s klubem. Identifikace je podle Nakonečného součástí sociálního učení jedince, při kterém dochází ke „ztotožnění s někým, respektive srovnávání se vzorem, přijetí určitého vzoru“. Při fotbale je výsledkem ztotožnění diváka s mužstvem zvláštní vztah diváka k předmětu ztotožnění, založený na emocionální vazbě. Díky ztotožnění se fanoušek spíše nechá vtáhnout do boje mezi mužstvy a má pocit, že je součástí tohoto boje. Proto silně prožívá zápasy svého mužstva a má pocit, že je součástí tohoto boje.

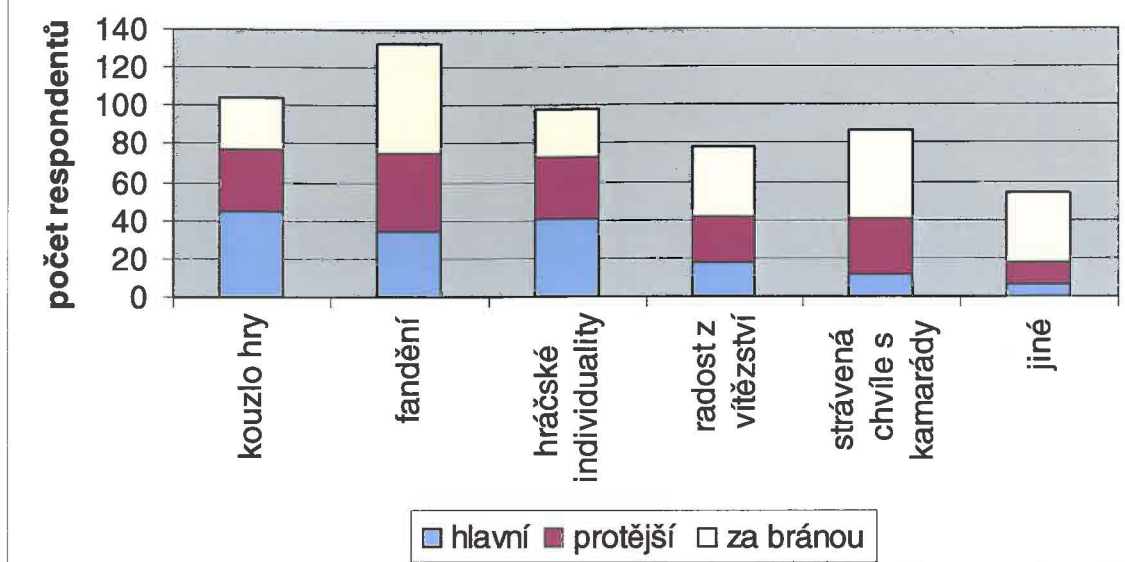
Klasickým příkladem jsou fanoušci Bohemians 1905. V zimě loňského roku byl klub Bohemians Praha vyloučen z druhé ligy, protože nespĺňoval licenční podmínky, které stanoví Českomoravský fotbalový svaz (dále jen „ČMFS“). Klub měl velké závazky, které nebyl schopen splácet a vypadalo to, že tento tradiční český fotbalový klub přestane existovat a to přímo v roce, v kterém měl oslavit sto let své existence. Z deníku Sport přebírám:

„Fanoušci fotbalového klubu Bohemians Praha se stále nehodlají smířit se zánikem týmu, který byl před dvěma týdny vyřazen z druhé ligy. Příznivci vršovického celku nyní přišli se záchranným plánem, který v tuzemsku nemá obdoby. Založili nástupnický subjekt Družstvo fanoušků Bohemians (DFB), jehož prvotním cílem je, aby se "klokani" příští sezonu objevili v České fotbalové lize, třetí nejvyšší soutěži. K tomu má pomoci sbírka. DFB oficiálně vzniklo v pondělí. Fanoušci při vstupu do družstva zaplatí základní vklad 1000 korun a dál mohou přispívat neomezenou částkou. V případě krachu projektu vedení DFB garantovalo, že příznivci dostanou 99 procent svých vkladů zpět“.

Tento projekt se nakonec povedl a pro sezonu 2006/2007 odkoupil klub práva na druhou ligu a na první zápas se přišlo podívat 6865 diváků! Za tuto návštěvu by byla ráda většina prvoligových týmů.

Dále respondenti uváděli kouzlo hry a hráčské individuality. Pod pojmem kouzlo hry se skrývá široká škála atributů hry, které je v zásadě možné rozdělit do těchto skupin: nasazení hráčů, fyzické schopnosti hráčů, organizace hry (taktika), řešení a provedení herních situací. Způsob řešení a provedení herních situací závisí především na technických dovednostech hráčů a na jejich myšlení, které je předpokladem pro úroveň kreativity. Hráčské individuality jsou fanoušky také velkým lákadlem na stadiony. S úsměvem poslouchám starší generaci fanoušků než jsem já, jak používají výrazy „chodil jsem na Panenku nebo chodil jsem na Vízka“. Přeloženo do současné mluvy fandů to znamená „chodil jsem na Bohemku nebo chodil jsem na Duklu“. V současné době jsou(,) ale hráčské individuality problémem české ligy, protože všichni nejlepší hráči odcházejí do zahraničí. Není náhodou, že i do širšího výběru fotbalové reprezentace České republiky se občas vejdou jen jeden či dva fotbalisté z domácí soutěže. I proto je vždy pro fanoušky obrovským lákadlem návrat některých hráčů ze zahraničí. V poslední době se jednalo zejména o Karla Poborského a Tomáše Řepku. Tito hráči jsou však po svém návratu ze zahraničí z tohoto důvodu pod obrovským mediálním tlakem. Fanoušci o nich chtějí vědět všechny podrobnosti jak ze sportovní, tak i ze soukromé části života. Myslím si, že i to je jeden z důvodů, proč se tito hráči neradi vrací ze zahraničí zpátky do české ligy. Dalším důvodem je určitě také velké očekávání fanoušků, kteří po pár nepovedených přihrávkách či zkažených individuálních akcích začnou na hráče pokřikovat. Ale jak je vidět z průzkumu, tak fanoušci si stále najdou „své“ oblíbené hráče i v dnešní době, protože tento aspekt uvedlo mnoho respondentů. Podle mě je překvapivé, že diváci i v nižších soutěžích uvádějí tento faktor. Vyplývá to zřejmě právě z výše uvedené identifikace s klubem. Dle mého názoru je to právě ten důvod, proč fanoušci uvádějí tento faktor. Je to důsledek toho, že příznivci jsou natolik ztotožnění se svým klubem, že určití hráči jsou pro ně hráčské individuality a to přesto, že ve srovnání s prvoligovými hráči třeba nedosahují takové kvalitativní úrovně.

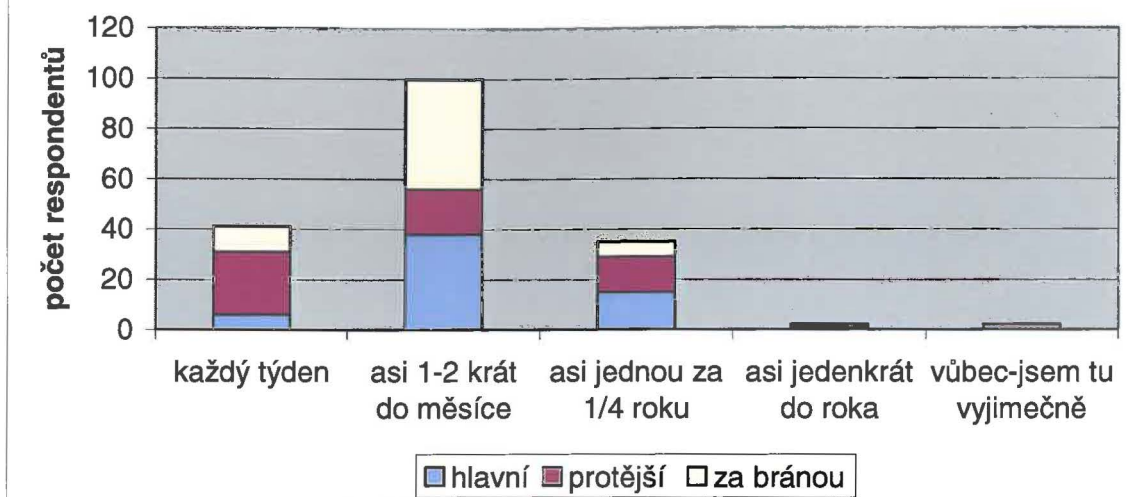
graf č.5: Nejčastější důvod návštěvy na fotbalovém zápase

Otázka č.2: Jak často navštěvujete fotbalové zápasy?

Z grafu číslo 6, který znázorňuje intenzitu návštěv fotbalových zápasů vyplývá, že zhruba 50% diváků navštěvuje fotbalové zápasy aspoň 1-2 krát do měsíce. Tento výsledek přisuzuji tomu, že intenzita domácích zápasů českých klubů je zhruba právě dvakrát do měsíce. Dále se fanoušci dělí víceméně na dvě skupiny. Ta první navštěvuje fotbalové zápasy každý týden a osobně znám takové, kteří navštíví několik zápasů za víkend. Příznačné to bylo právě vždy pro Viktorii Žižkov, která hrávala a již zase hraje své zápasy v neděli od 10:15 hod, že tam diváci chodili, jak se tam říká „na fotbal než manželka uvaří nedělní oběd“ a po něm mnoho z těchto fandů vyráželo na další pražské fotbalové stadiony. Zde se projevuje, již výše uvedené, fandovství a kouzlo hry jménem fotbal. Druhou skupinu tvoří fotbaloví diváci, kteří většinou jsou fandové určitého klubu, ale časové zaneprázdnění jim nedovoluje navštěvovat utkání přímo na stadionu častěji nebo se jedná o diváky, kteří si spíše vybírají určité zápasy, které jsou pro ně atraktivní. Ať už se jedná a zápasy mezistátní nebo například ligové šlágry, jako například derby pražských „S“, tedy zápasy mezi Spartou a Slavií. Odpovídá tomu i složení dle sektoru, kde je například u vlajkonošů vidět pravidelnost návštěv na domácích zápasech.

graf č.6: Intenzita návštěv fotbalových zápasů

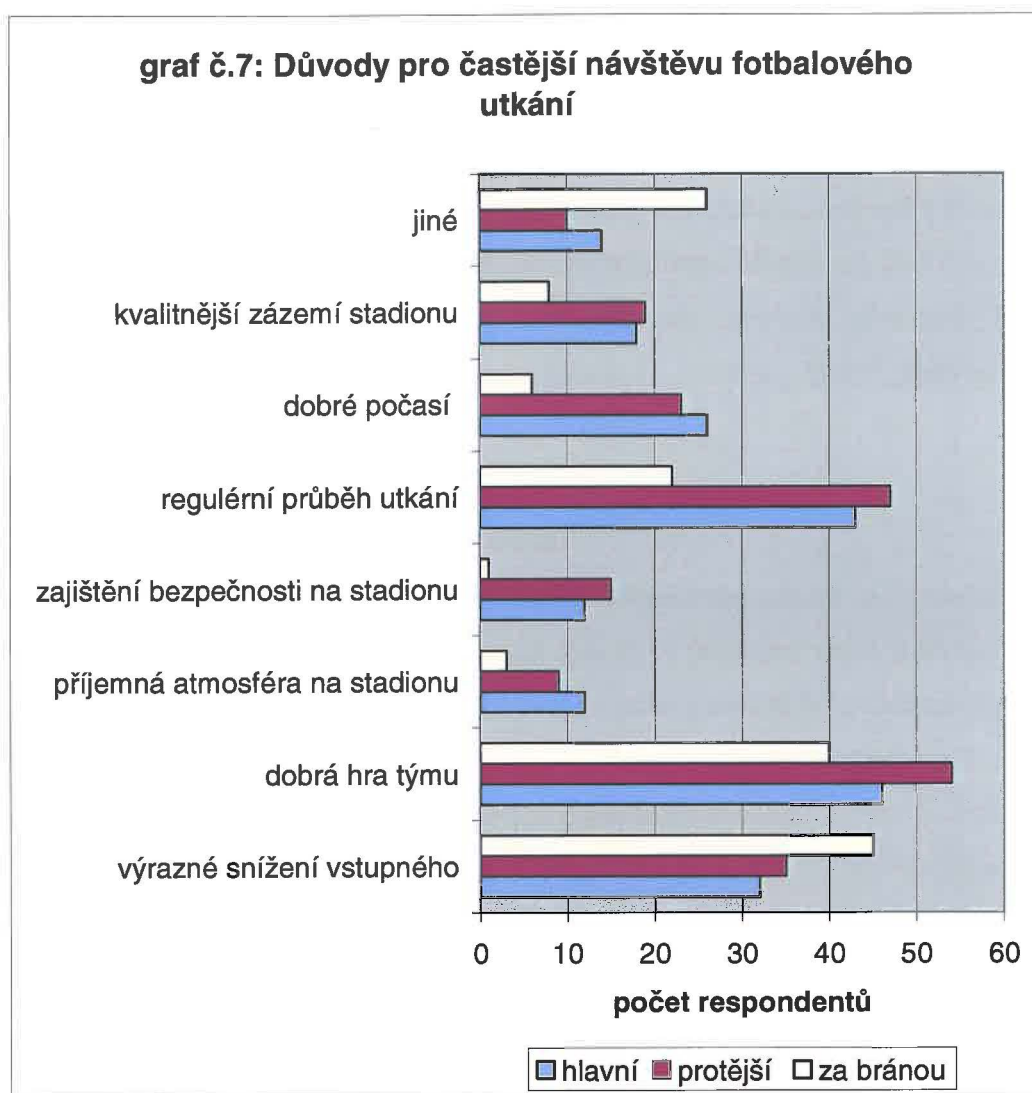

Otázka č.3: Co by Vás dovedlo přimět k častější návštěvě fotbalových utkání?

Z odpovědí respondentů na tuto otázku vyplývá, že hlavním faktorem častější návštěvy na fotbalových utkáních je dobrá hra týmu. Zářným příkladem toho jsou příznivci Baníku Ostrava. V sezoně 2003/2004 hrál tento klub velmi dobře a měl výborné výsledky, které ho nakonec dovedly až k mistrovskému titulu. Reakce diváků na kvalitní hru mužstva byla přímo „učebnicová“. Klub v jarní části sezony podporoval pravidelně vyprodaný stadion a hráči si podporu fanoušků velmi pochvalovali. Pro dokreslení přikládám tabulku průměrných domácích návštěv za poslední čtyři sezony.

Průměrná domácí návštěva Baníku Ostrava	
Sezona	Počet diváků
2002/2003	5 347
2003/2004	15 376
2004/2005	8 025
2005/2006	4 589

Zajímavým zjištěním je také, že tento aspekt nejvíce (i když ne nějak výrazně) udávali respondenti z „protějšší a hlavní“. Je to zřejmě tím, že vlajkonosi více podporují svůj klub i když nehraje dle jejich představ.

Dalším faktorem, který diváci uváděli, je regulérní průběh utkání. Tímto aspektem se budu obšírněji zabývat v další části své práce. Lze jen konstatovat, že vzhledem k nedávné korupční aféře ve fotbal se tomu nelze příliš divit.

Jako třetí důvod je uváděno výrazné snížení vstupného. Nelze říci, že by vstupenky byly oproti jiným sportovním či kulturním akcím nějak výrazně dražší. Značí to spíše, že finanční hledisko je pro většinu naší populace stále důležitým faktorem. Občas se stane, že kluby (zejména, když se jim výrazně nedaří) sníží vstupné nebo dokonce stanoví volný vstup a na divácké návštěvě se to vždy velmi pozitivně odrazí.

Další aspekty jsou již zastoupeny v menší, ale nezanedbatelné míře. Například počasí se projevilo, jako nezanedbatelný aspekt návštěvy utkání. Je vcelku logické, že pro diváka je příjemnější návštěva stadionu při slunečném počasí, než se v chladu schovávat před deštěm. Nebo faktor kvalitnější zázemí stadionu. Myslím si, že kdybych tento výzkum udělal před šesti lety, tak by byl zastoupen mnohem výrazněji. Na českých stadionech se totiž velmi pozitivně projevil projekt „Stadiony 2003“, který před několika lety vyhlásil ČMFS.

Otázka č.4: Jaký je Váš projev při fotbalovém utkání?

Jak jsem již uvedl, prožívají diváci během fotbalového utkání řadu různých psychických stavů. Hra je plná zvrátů a současně s nimi se radikálně mění i divácké emoce. Emotivní situace se však vyznačují také tím, že působí na každého jedince jinak a jinou intenzitou. Ve fotbalovém hledišti proto můžeme najít velice širokou škálu emočních stavů, které se následně projevují formou diváckého chování.

Divácký prožitek je tedy podmíněn jak objektivní situací na hřišti a v hledišti, tak také subjektivními pocity. Prožitky pak mohou nabývat kvalit od jednoznačně libých až k jednoznačně nelibým. Tyto prožitky mohou být samostatné (např. radost po vstřelení gólu) nebo mohou koexistovat vedle sebe (radost ze vstřeleného gólu, ale obava z vedle sedících agresivních diváků) nebo splývat (radost z ubránění se soupeřově útoku, ale obavy z následujících situací – mužstvo je dlouho pod tlakem). Prožitek je de facto výsledkem subjektivního odrazu objektivní situace na hřišti a v hledišti v diváckých vjemech.

Prožitky diváka pak podmiňují aktivační úroveň a temperament diváka. Aktivační úroveň vlastně udává, jakým způsobem a jakou intenzitou je divák připraven na danou situaci reagovat. Temperament je pak jedním z předpokladů aktivační úrovně, ale také určuje výslednou intenzitu odezvy a kvalitu prožitků (Macák, Hošek, 1989). Je-

li divák fanouškem některé ze soupeřících stran, bude jeho aktivační úroveň nepoměrně vyšší, než kdyby tomu bylo naopak. Je-li divák, z hlediska temperamentu, choleric, budou i jeho prožitky a následné reakce spontánnější a leckdy i agresivnější než například u melancholika či flegmatika (Vágnerová, 1997).

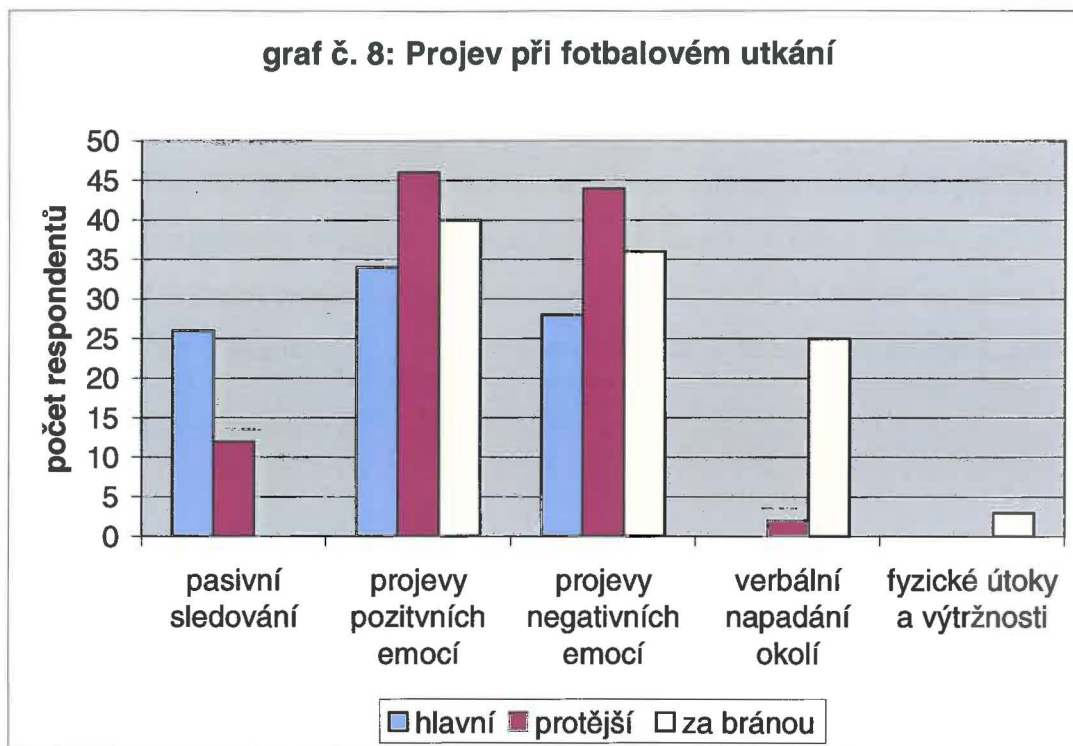
Subjektivní působení objektivní situace na hřišti si je možné osvětlit na následujícím příkladu. Divák je fanouškem strany A, která právě vsítla gól. Jeho prožitky tedy budou libé, bude dominovat radost a následné emoce budou stenické povahy. Jeho chování se potom bude odvíjet, mimo jiné, částečně také na základě jeho temperamentu a intenzity emocí. Vedle něj sedící divák, který je fanouškem strany B, která gól dostala bude tuto situaci prožívat nelibě, bude dominovat smutek či zlost a emoce budou astenické. Jeho chování se bude v takové situaci odvíjet opět podle temperamentu a intenzity aktivační úrovně (ta může být nízká – obdržení gól ji sníží -, ale i velice vysoká – obdržení gól a následně silně negativní prožitky a astenické emoce motivují diváka k jednání, kterého by za obvyklých okolností nebyl ve společnosti schopen; v tomto případě je divák – fanoušek vystaven intenzivnímu stresovému podnětu, který klade vysoké nároky na jeho organismus a vystavuje jej tak zátěži (Hošek, 2001)).

Subjektivní vnímání objektivních situací a následné odlišné prožitky a emoce jsou nejčastější příčinou interpersonálních konfliktů (Hošek, 2001). Zejména tato skutečnost v souvislosti s opačnými postoji a zájmy jednotlivých stran fanoušků (ale i diváků obecně) je hlavním motorem vzniku náhodných projevů agrese v hledišti (existují i nenáhodné – plánované – projevy agrese, které praktikuje pouze nepatrná část publika, ale které mají velice významný celospolečenský dopad; jde především o tvrdé jádro tzv. hooligans, kteří mohou, ale nemusí být nutně fanoušky jednoho z družstev).

V projevech při sledování fotbalového utkání (graf číslo 8) uváděli respondenti nejčastěji pozitivní emoce (120 respondentů). Obdobná situace dle mého názoru měla nastat i u projevů negativních emocí. Vždyť při sledování zápasu na stadionu jsme v případě kolísání výkonnosti mužstva nebo hrubém faulu, svědky ohlušujícího pískotu z tribun. Tato alternativa se víceméně potvrdila a faktor negativních emocí uvedlo 108 respondentů.

Myslím si, že velmi zajímavým ukazatelem je počet pasivních diváků a to zejména na „hlavní“, kde tento aspekt uvedlo 26 respondentů. Jedná se tedy zřejmě o diváky, kteří nejsou příznivcem ani jednoho z týmů hrajících zápas a přišli se podívat pouze na fotbal jako takový.

S verbálním napadáním okolí a fyzickými útoky diváků spojenými s výtržnostmi se můžeme setkat téměř jen u fanoušků „za bránou“.

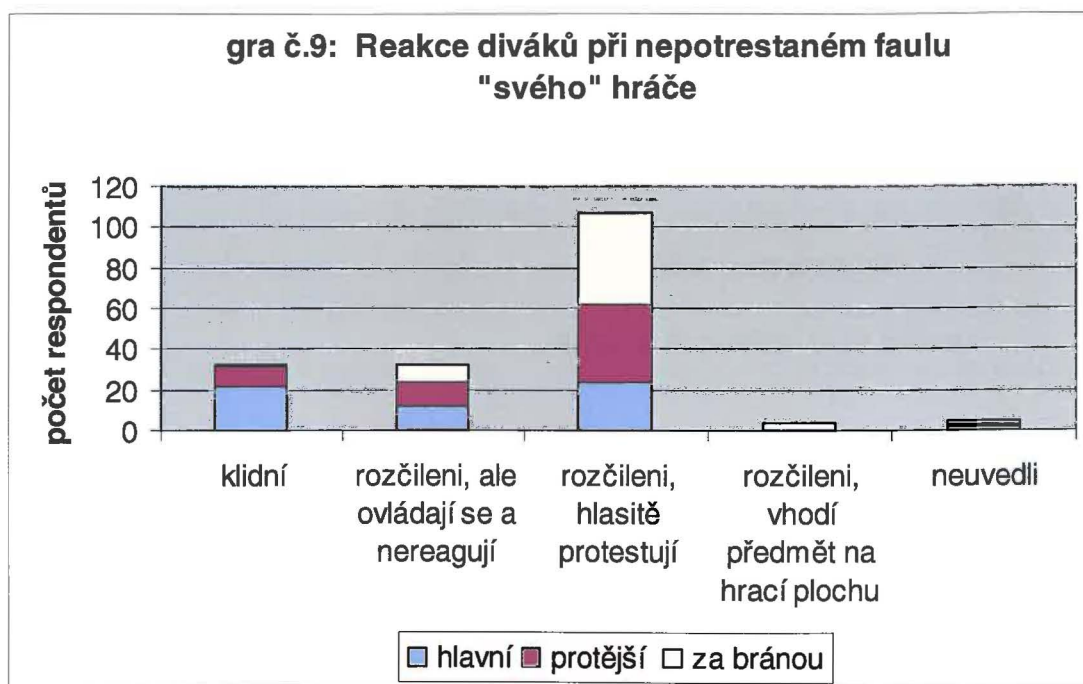
Otázka č.5: Jaká je Vaše reakce při nepotrestaném faulu na hráče „Vašeho“ klubu?

Tato otázka úzce souvisí s otázkou číslo 4, protože se opět jedná o projev emocí fotbalových diváků.

Fotbalový fanoušek se plně ponoří do děje utkání a má pocit, že je jako by na hrací ploše. Tento zážitek „jako by“ účasti ve hře je někdy málo prožitkově odlišen od reálného světa, prolíná se s realitou. Fanoušek ztotožňující se s určitým hráčem může prožívat hrubý soupeřův zákrok na tohoto hráče jako faul na fanouška samého a podle toho bude i reagovat (P. Slepíčka 1990).

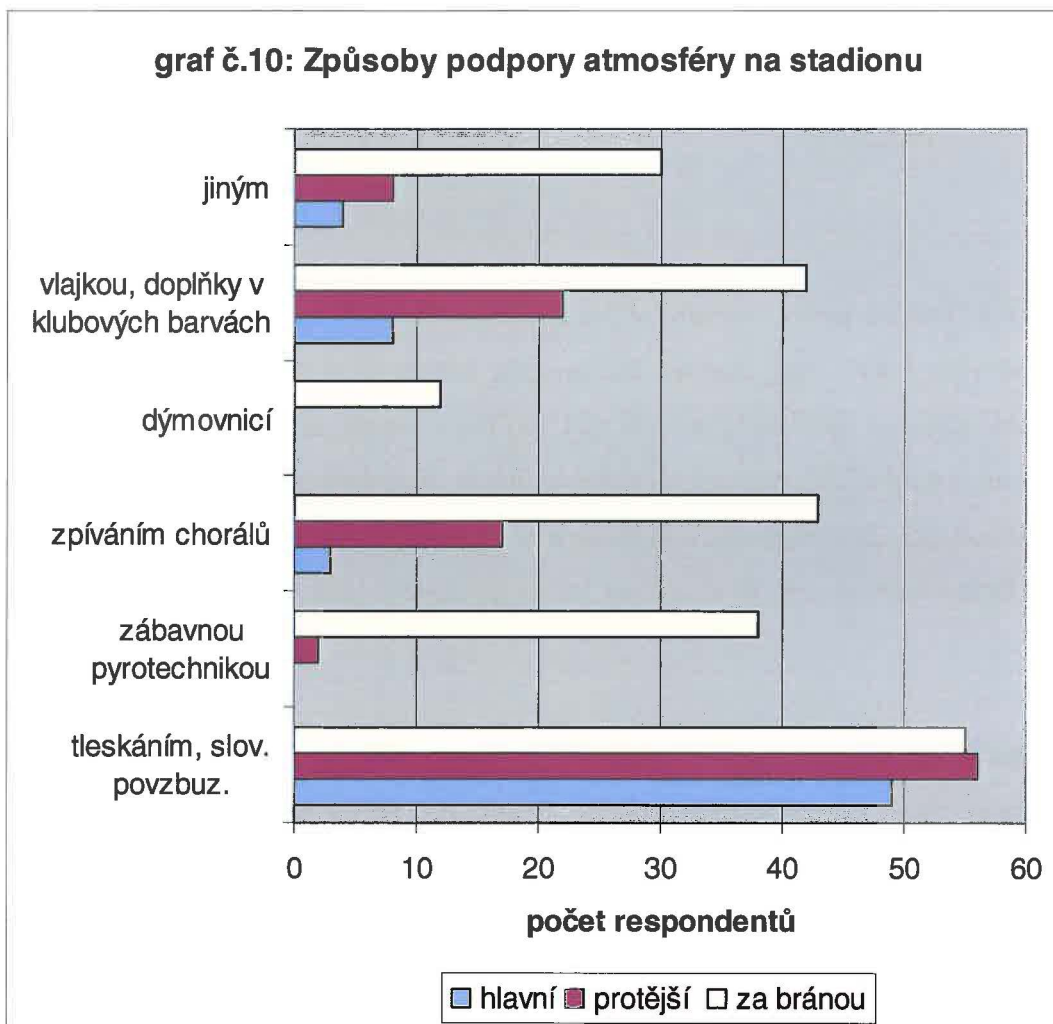
Z grafu číslo 9 vyplývá, že 47% diváků při nepotrestaném faulu na „svého“ hráče se rozčiluje a hlasitě protestuje. Toto zjištění odpovídá očekávání, protože bouřící hlediště v těchto situacích je tradičním obrázkem na českých stadionech. Ostatní diváci, kromě pár výjimek ze sektoru „za bránou“, reagují klidně (zejména fanoušci na „hlavní“) nebo jsou rozčilení, ale své emoce dokáží ovládat a neventilují je mezi ostatní fanoušky.

Při intenzitě reakcí hraje důležitou roli i předpoklad, že nemožnost vlastního intenzivního tělesného pohybu v daném okamžiku sportovního boje může zvyšovat emocionální účast na předváděné činnosti. Tím se ještě umocňuje fanouškův prožitek daného okamžiku hry a dosahuje intenzity, která mnohdy překračuje hranici jeho rozumové kontroly nad vlastním chováním. Navíc intenzita emočního prožitku roste v souvislosti s počtem diváků, kteří jsou jednotně zaměřeni jakou fanouškově stejného týmu a přejí si prožít úspěch svého celku společně. Jejich slovní reakce na danou situaci, ať již ve formě skandování, oslavných projevů, či odsuzujících pokřiků, vedou ke sjednocení.

Otázka č.6: Jakým způsobem podporujete atmosféru na stadionu?

Rovněž tato otázka souvisí s emocemi, které jsem již popsal. Tleskání a slovní povzbuzování patří k nejtradičnějším způsobům podpory na stadionu a tento faktor, také uvedlo 160 respondentů, což je 90% všech dotázaných. Z grafů dále vyplývá, že ostatní způsoby podpory jsou doménou fanoušků „za bránou“.

Tento sektor z většiny obsazují „vlajkonoši“, kteří vlastně tvoří divácký dav. Každá aktivita takové skupiny se rozvíjí z určitého jádra. V pozadí stojí většinou zvláště disponovaní a motivovaní jedinci či skupinky, kteří zakládají akci davu a později se stahují zpátky do anonymity. Přitom je každý člen davu v podmínkách silné emoční zátěže zvláště vnímavý k působení interakčních vlivů. V důsledku toho projevují diváci buď vysokou, nebo nízkou psychickou odolnost vůči působení situace. Můžeme říci, že divácký dav působí do značné míry selektivně na prožívání a chování jednotlivých

diváků. Není již výjimkou, že v sektorech „za bránou“ vidíme jednotlivce s amplionem, který určuje chorály či různá hesla, které dav bude zpívat nebo skandovat.

S klubovými dresy či jinými doplňky v klubových barvách se můžeme setkat i v jiných sektorech než pouze „za bránou“.

Otázka č.7: Co během utkání nejvíce oceníte?

Zhodnocení této otázky rozdělím do pěti částí podle atributů. Celkové grafické shrnutí je znázorněno v grafu číslo 11.

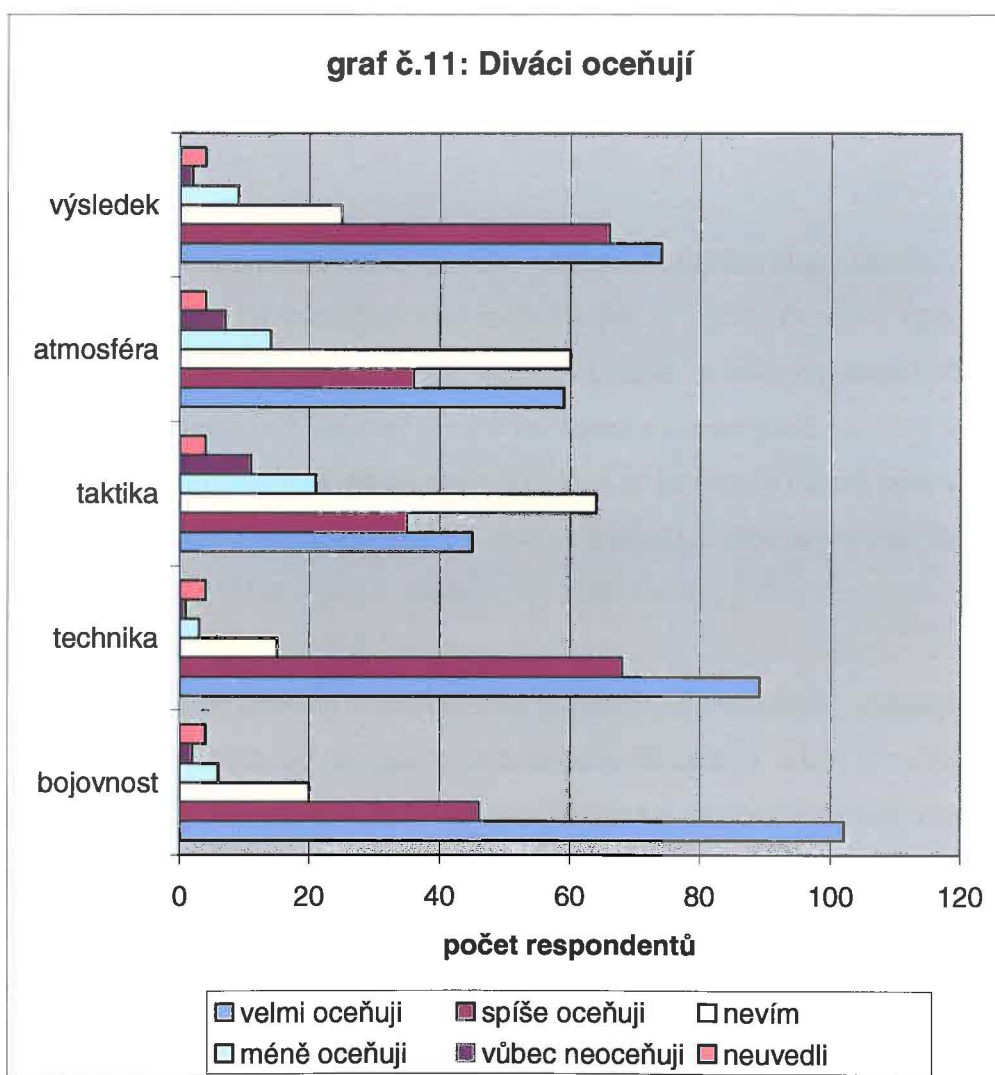
Bojovnost

Tento aspekt dostal od respondentů nejvíce hlasů v kolonce „velmi oceňuji“ a to 102. Musím říci, že to pro mě bylo trošku překvapivé, protože jsem čekal nejvýše hodnocenou techniku. Ukázalo se, že pozitivní prožitky plynou především ze sledování herního nasazení hráčů. Vynakládané úsilí, zapojení hráče do činnosti, viditelnou snahu po dosažení co nejlepšího výkonu divák oceňuje a prožívá vždy pozitivně. Sportovní utkání bez těchto znaků není divácky přitažlivé, neboť nedokáže diváka emočně vzrušit a navodit u něj kladný prožitek.

Výše uvedený výsledek je zřejmě vývojem fotbalu. Kdyby se tento průzkum prováděl před zhruba dvaceti až třiceti lety, tak by myslím dopadl trošku jinak. A to z toho důvodu, že právě od té doby došlo k velké proměně fotbalového herního stylu. Když si dnes fanoušek pustí v televizi nějaký zápas nebo navštíví utkání osobně a poté si doma na videu přehraje fotbalový zápas ze sedmdesátých či osmdesátých let, tak si bude myslet, že jde o dva různé sporty. Největší rozdíly v současné době oproti minulosti jsou zřejmě zejména ve vyšší rychlosti a dynamice hry a z toho vyplývající optické rozdíly v nasazení, bojovnosti a plnění taktických pokynů. Na úkor toho se již dnes ve fotbale téměř nevyskytují klasičtí „špílmachři s tradiční desítkou na zádech“, tedy technicky výborně vybavení střední záložníci, kteří určovali styl a tempo hry. Hráči jako Michel Platini nebo Armando Diego Maradona dokázali ovlivnit styl hry celého týmu a ještě dokázali sami rozhodovat zápasy důležitými góly. Ale tím už se dostáváme k dalšímu atributu.

Technika

Technika sice nedostala nejvíce hlasů v té nejlepší kategorii, tedy velmi oceňuji, ale v součtu dvou „kladných“ hodnocení (velmi oceňuji a spíše oceňuji) dostala 157 hlasů, což je nejvíce ze všech atributů. Technická vyspělost aktérů utkání je nezbytným předpokladem intenzivního prožitku. Každá ukázka technické vyspělosti hráčů dokáže vyvolat silné emocionální vzrušení v hledišti. Ve fotbale technická vyspělost umožňuje snadněji překonat soupeře, oklamat ho předstíraným pohybem. Divácký zážitek je obohacován o hodnocení úmyslu, ale i způsobu provedení, skvělým ovládním míče apod. Hráči, vynakládající enormní snahu po vítězství podloženou dokonalou technikou, poskytují silný divácký zážitek.

Hráči jsou si této skutečnosti velmi dobře vědomi. Mnozí z nich záměrně využívají technické vyspělosti pro pobavení diváků. Zařazují do své hry různé technické parády a „finty“, které jsou často na, a někdy i za hranicí účelnosti, ale jsou diváky vřele přijímány a odměňovány potleskem. Hráči, kteří toto dokáží jsou proto mezi fanoušky nejpopulárnějšími. Za nejuznávanější technické „kouzelníky“ jsou považováni „kanárci“, tedy fotbalisté z Brazílie.

Taktika

Tento atribut byl u 35% respondentů hodnocen na škále prostřední variantou, tedy nevím. Myslím si, že důvodem je to, že oceňování všech hledisek taktiky vyžaduje od diváka určité odborné znalosti. Pokud je nemá, nemůže tuto stránku utkání plně „vychutnat“. Nelze očekávat, že by většina divácké obce tyto znalosti na patřičné úrovni měla. Prožitek z takticky vedeného boje se proto zákonitě týká jen menší části fotbalových diváků.

Dalším důvodem také je, že přehnané taktizování, které svazuje tvůrčí schopnosti jedince a zmenšuje pro individualitu a její technickou vyspělost, snižuje intenzitu spontánního diváckého prožitku. Zvláště v českých soutěžích se můžeme setkat s taktikami týmů „hlavně neobdržet branku a popřípadě nějakou vstřelit“. To je pro fanouška samozřejmě velmi málo lákavé. I to je zřejmě důvod proč taktika dostala 32 záporných hlasů (méně oceňuji a vůbec neoceňuji), což je nejvíce ze všech atributů.

Atmosféra v hledišti

Ta je úzce spojena s emocionální stránkou a hromadným chováním, které jsem již popisoval. Očekávání silného emocionálního zážitku je určitě pro diváky důležitým předpokladem k návštěvě utkání. Způsob prožívání zápasu divákem rovněž závisí na tom, zda je ve společnosti svých přátel a jak se mezi ostatními diváky cítí. Specifikum sociální atmosféry při fotbalovém zápase výstižně vyjádřil J. Černý (1968), podle kterého při fotbale vzniká v davu nový kolektiv, kdy si začínají rozumět pojednou muži dosud naprosto neznámí a nepochopitelní, kteří si po devadesáti minutách fotbalového zápasu začnou klidně tykat, aby se pak spokojeně rozešli a třeba se už nikdy nesetkali.

Souvisí určitě také s návštěvností na stadionech. Atmosféra na útulném vyprodaném fotbalovém stadionu (kapacita stadionu v tomto případě nehraje hlavní roli)

je „elektrizující“ a vyvolává v divákovi emocionální zážitek. Naproti tomu početně větší návštěva na stadionu s kapacitou pro několik desítek tisíc diváku může působit na atmosféru v hledišti daleko hůře. A to z toho důvodu, že diváci jsou rozptýleni po celém stadionu a chybí „semknutý“ kontakt, který je možno zažít na menším stadionu. Toto, ale platí spíše pro české podmínky. Ve světě jsou stadiony či dnes již arény s obrovskou kapacitou často vyprodané a atmosféra je samozřejmě o to lepší.

Výsledek

Tento atribut je samozřejmě nejen nejdůležitější pro samotné aktéry zápasu, ale je velmi podstatný také pro fanoušky. 140 respondentů uvedlo výsledek na škále jako kladný (velmi oceňuji a spíše oceňuji), což je po bojovnosti a technice třetí nevyšší součet.

Na jednu stranu se dá říci, že pozitivní a intenzivní prožitek lze získat i v případě, kdy výsledek není úspěšný pro tým, kterému divák fandil. A to v případě, že utkání poskytlo divákům silný emocionální prožitek plynoucí z nasazení a bojovnosti hráčů i z kvality jejich hry bez ohledu na konečný výsledek. Na druhé straně v mnohých případech úspěšný výsledek nedokázal překrýt pocit zklamání z předvedeného výkonu, který u diváků nenavodil pozitivní emocionální prožitky.

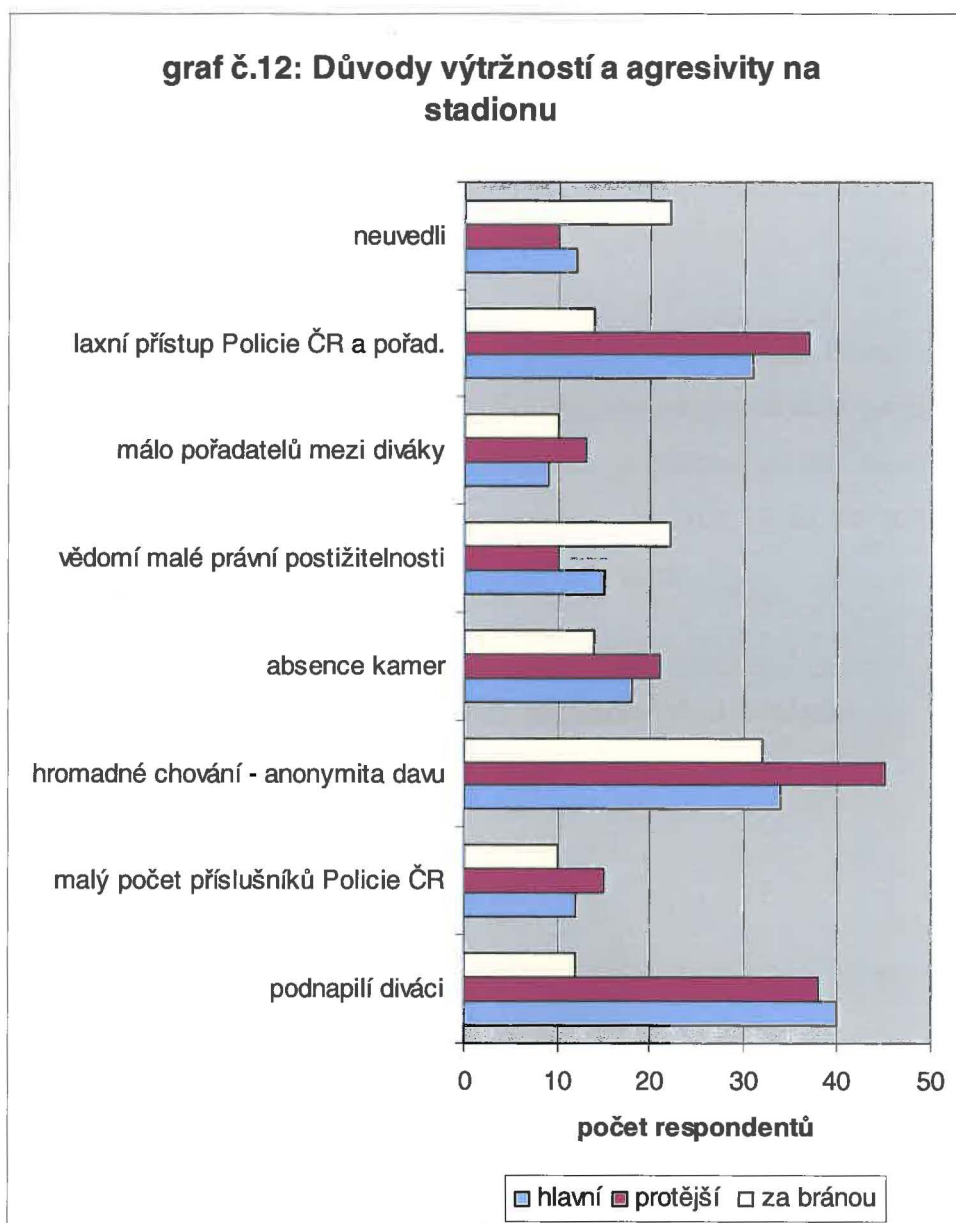
Otázka č.8: Proč si myslíte, že dochází k výtržnostem a agresivitě na stadionu?

Na tuto otázku odpovědělo nejméně respondentů a to celkem 44. Nevím jestli se jim nad touto otázkou nechtělo přemýšlet nebo je to již menším zájmem o vyplňování na konci dotazníku. Z grafu č. 12 vyplývá, že dle názoru diváků jsou nejčastějším důvodem výtržností a agresivity na fotbalových stadionech tři faktory. Jsou to hromadné chování - anonymita davu, podnapilí diváci a laxní přístup Policie ČR a pořadatelů.

Hromadné chování jsem již popisoval a problém podnapilých diváků budu obšírněji řešit v další otázce. Zaměřím se tedy na přístup Policie ČR a pořadatelů. Pořadatelé jsou vlastně jediní, kteří mají bezprostřední kontakt s diváky. Měli by velmi rychle zasáhnout, jestliže někde v hledišti vznikne ohnisko neklidu. Na většině stadionů však pro tyto preventivní zásahy pořadatelů nejsou vytvořeny podmínky. Mezi pořadatelé převažují starší lidé a důchodci. A ti samozřejmě nebudí respekt podpořený tělesnou způsobilostí k fyzickému zásahu proti výtržníkům, kteří jsou iniciátory neklidu

v hledišti. Pokud stojí sami proti skupině výtržníků nebo proti agresivně se chovajícím jedincům, kteří jsou fyzicky zdatnější než oni, nemají velkou naději na úspěšný zásah. V tomto případě by si pořadatelé měli zavolat na pomoc příslušníky Policie ČR. Ale podle mého názoru jde z jejich strany většinou o „slabý zákrok“, protože se zřejmě bojí obvinění z „neodůvodněného zásahu“. Tím se dostáváme k legislativnímu problému a tím jsou nedostatečné zákonné možnosti působení proti agresivním výtržníkům. Podle posledních informací v médiích se však o novém zákoně, který by řešil problém výtržníků a násilí na stadionech jako takového.

graf č.12: Důvody výtržností a agresivity na stadionu

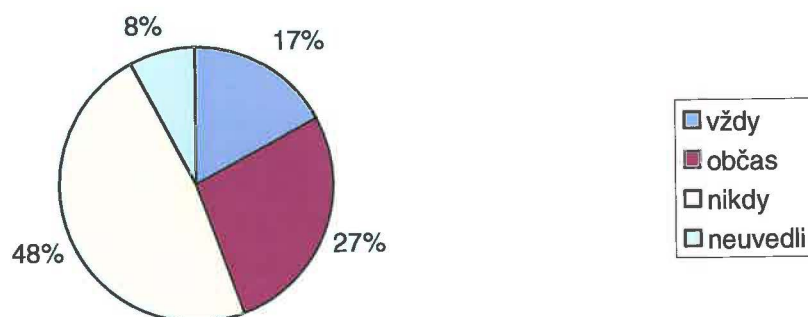
Okamžitý zákrok je velmi důležitý faktor, protože má velký vliv na ostatní diváky. Pohled na výtržníka okamžitě odhaleného v davu, který je před očima všech vyváděn z hlediště, přispěje k uklidnění ostatních obdobně naladěných jedinců. Osobně si od nového zákona slibují podobná opatření, jako byla před lety zavedena v Anglii. Při osobní identifikaci výtržníka je mu uložen zákaz vstupu na fotbalová utkání. V případě fandů určitého klubu, kteří se provinili opakovaně, je zde povinnost hlásit se v době utkání určitého týmu na policejní stanici.

Otázka č.9: Požíváte před utkáním alkohol?

Tato otázka navazuje na předcházející otázku číslo osm. Výsledek analýzy odpovědí na tuto otázku mě velmi nemile překvapil. Z grafu číslo 11 vyplývá, že 17% diváků jde na utkání vždy po požití alkoholu a 27% respondentů uvedlo, že před utkáním požívají alkohol občas. Celkem se tedy jedná o 44% diváků, kteří přijdou, „jen“ občas, na zápas pod vlivem alkoholu!

Přitom by měla platit zásada, že podnapilý nebo dokonce opilý divák do hlediště nepatří. A to z toho důvodu, že alkohol snižuje sebekontrolu a podnapilí diváci jsou nejčastějšími účastníky výtržností. Podstata problému je dle mého názoru hlavně u pořadatelů, kteří jsou u vstupů na stadion, protože divák se nedostane pod vliv alkoholu během utkání, ale již tak přichází na stadion.

graf č.13: Požití alkoholu před utkáním

5.1.2. Vyhodnocení rozhovorů na stadionu

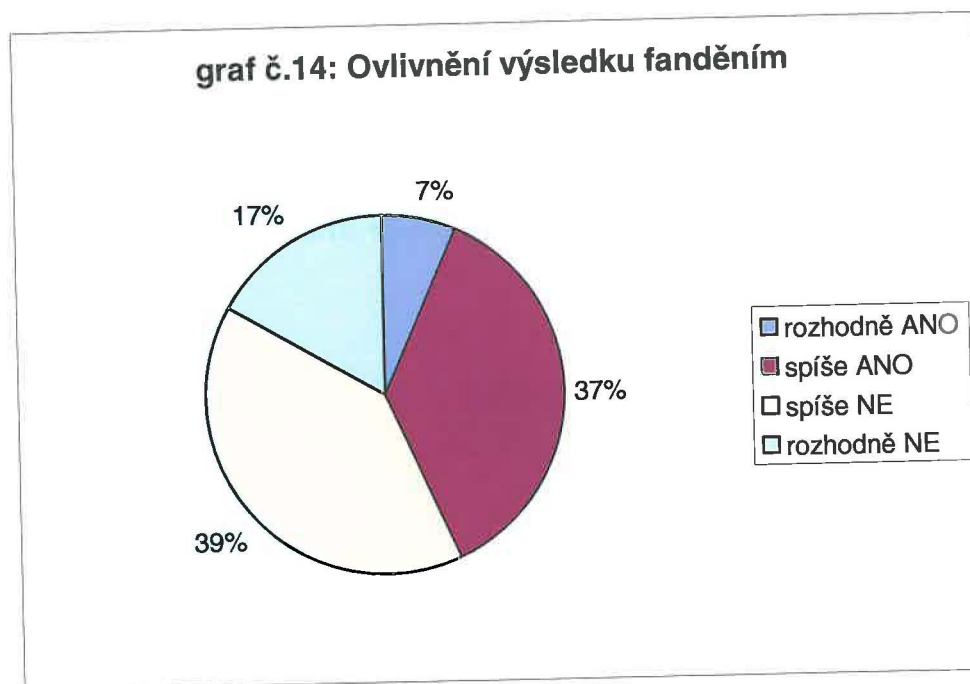
V analýze rozhovorů s diváky se zaměřím na případné rozdíly, pokud se vyskytnou (u otázek stejných jako v dotazníku) a na otázky v dotazníku nepoložené.

Odpovědi na první čtyři otázky se v ničem výrazně nelišily od výsledků zjištěných v dotazníkovém šetření.

Otázka č.5: Myslíte, že svým fanděním ovlivňujete výsledek?

Názory respondentů na to, jestli svým fanděním ovlivňují výsledek je vyrovnaný na obě strany. Kladně (rozhodně ano a spíše ano) odpovědělo nejvíce diváků ze sektoru „za bránou“. Hodnoty, z kterých tato čísla vzešla, ale neodpovídají statistickým nárokům, a možná proto jsou podstatně odlišné s tvrzením P. Slepíčky (1990), že skoro 90% diváků se domnívá, že svým fanděním a povzbuzováním mohou ovlivnit výkon jednotlivého sportovce či družstva.

Dalším faktorem, který ovlivnil fanoušky je také korupce, která je bohužel ve fotbale zřejmě hodně častá. Několik diváků totiž uvedlo, že nejdůležitější roli v tom, jak zápas nakonec dopadne, hrají peníze.

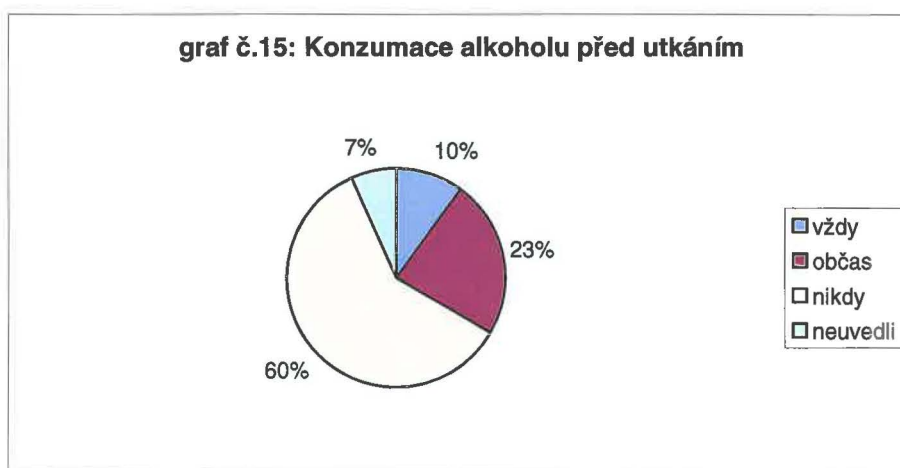
Otázka č.6: Cítíte se na stadionu bezpečně?

Na tuto otázku odpovědělo 25 respondentů, že ano. Dotazovaní ze sektoru „hlavní a protější“ shodně dodávali, že je to hlavně kvalitnějšími stadiony a zlepšenou pořadatelskou službou. Zejména si pochvalovali oddělené a hlídané sektory pro tzv. hooligans. Několik respondentů ze sektoru „za bránou“ uvedlo, že nevidí důvod, proč by se neměli cítit bezpečně.

Tři dotazovaní odpověděli, že se na stadionu bezpečně necítí. Jejich obavy plynou právě od fanoušků ze sektoru „za bránou“. Tito respondenti správně do pojmu stadion započítávají i bezprostřední okolí stadionu. Tam je podle nich právě situace nejhorší. Pro dokreslení uvedu vyjádření jednoho z dotazovaných: „Někdy mám větší nervy z toho, abych si v klidu koupil lístek u pokladny a dostal se na stadion, než pak z toho fotbalu. Skupinky těch opilých hooligans tam všude postávají, dělají výtržnosti a člověk, aby se bál, že se na ně špatně podívá a oni ho napadnou...“

Otázky č.7: Požíváte před utkáním alkohol?

Oproti výsledkům z dotazníku je z grafu číslo 15 vidět, že procento diváků, kteří se před zápasem „posilní“ alkoholem je menší. Vzhledem k nízkému počtu respondentů však nelze tomuto výsledku přikládat přehnaně velkou váhu. Z odpovědí dotazovaných mě zaujala jedna, která možná trochu vystihuje poměrně vysoké procento diváku pod vlivem alkoholu: „Nechodím na zápas úplně opilej, ale dám si vždycky čtyři pivka, aby se mi dobře řvalo a cejtil sem se uvolněně!“

Otázka č.8: Proč myslíte, že dochází k výtržnostem a agresivitě na stadionu?

Odpovědi diváků na tuto otázku se také ztotožňovali s faktory uvedenými respondenty dotazníkového šetření. Pro dokreslení uvádím názor jednoho z dotazovaných: „Myslím, že je to proto, že takoví ti hlavní fanoušci v kotli, co vedou ty ostatní, jsou většinou opilí. Ti ostatní se jen přidají, protože v tom davu si přijdou hrozně silní. Ale kdybyste je někde potkali o samotě, tak se asi budou chovat většinou normálně slušně.“

Přikládám ještě názor jednoho respondenta ze sektoru „za bránou“: „My normálně fandíme, ale když rozhodčí úplně jasně poškodí náš klub, tak se přece musíme ozvat! No a někdy se to prostě trošku zvrtně...“

Otázka č.9: Proč si myslíte, že dochází k rasistickým projevům?

Na tuto otázku odpovídali respondenti neurčitě, jako by sami ten důvod marně hledali. Nejčastější vyjádření byla podobná tomuto: „Hučení na hráče tmavé pleti vyvolává pár nácků z kotle, ke kterým se pak přidají ostatní, kteří jdou prostě s davem a dělají věci nad kterejma vůbec nepřemejšej“.

Tyto názory mě víceméně nepřekvapily, protože z vlastní zkušenosti vím, že rasistické projevy opravdu vznikají v sektoru „za bránou“ u tzv. hooligans. Důvod je zřejmě ten, že radikální fanoušci jsou spíše pravicově orientovaní. Jejich rasistické a xenofobní excesy, ale nemusí být vždy znakem vyhraněného názoru, ale spíše jen snahou pobuřovat a pohoršovat.

5.1.3. Vyhodnocení rozhovorů ve sportbarech

Otázka č.1: Proč sledujete utkání v televizi a ne přímo na stadionu?

Z grafu číslo 16 vyplývá, že hlavními důvody pro sledování fotbalových utkání v televizi jsou: kvalitnější zahraniční ligy, pochyby o regulérnosti českých soutěží a pohodlnost.

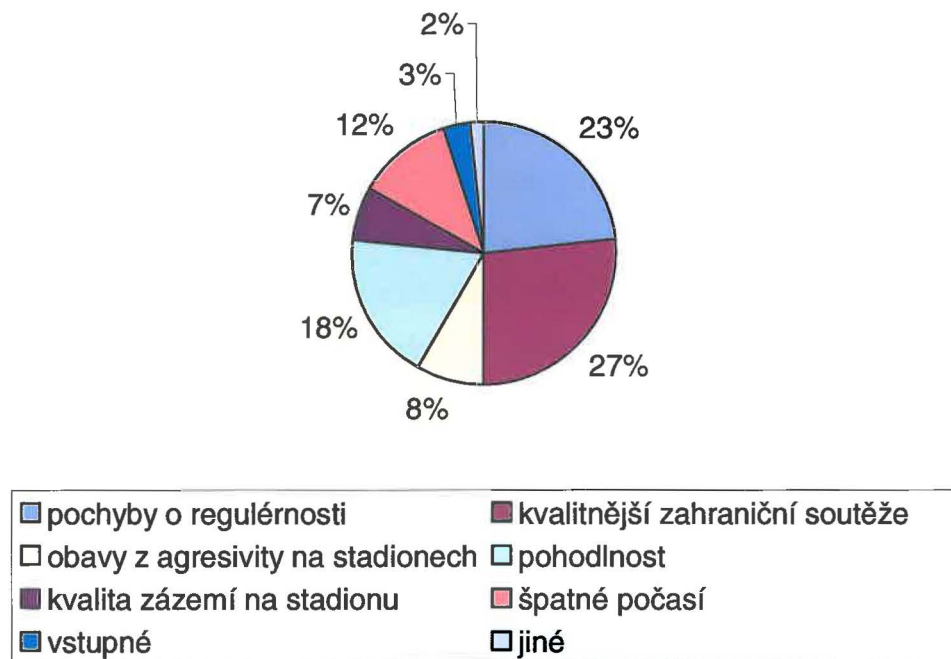
Kvalitnější zahraniční soutěže

Tento aspekt uvedlo největší množství respondentů – 27%. V dnešní době, kdy je přes satelit možné sledovat všechny nejlepší fotbalové ligové soutěže, se tomuto zjištění nelze divit. Musím objektivně přiznat, že rozdíl mezi českými soutěžemi a kvalitními zahraničními je obrovský. Kvalita hry je nesrovnatelná. Příčinou toho je nepochybně finanční síla zahraničních klubů, která „odsává“ z českých soutěží nejkvalitnější hráče. Názory diváků byly celkem jednoznačné: „Fotbal v anglické lize a u nás, to jsou dva různé sporty“ a někdy i úsměvné: „Na naši ligu koukám jen v případě, že mám problémy se spaním a potřebuju usnout“.

V osmdesátých letech fungovala „nedemokratická“ přestupová politika, která se vyznačovala tím, že do zahraničí mohli přestupovat jen hráči, kteří měli odehraný daný počet utkání v reprezentaci a dosáhli určitého věku. Na začátku devadesátých let již mohli hráči do zahraničí přestupovat „demokraticky“. První velká vlna odchodů následovala po Mistrovství světa v Itálii v r. 1990, další po úspěchu na evropském šampionátu v r. 1996. Od té doby již odcházeli hráči, kteří svojí hrou zaujali zahraniční pozorovatele, pravidelně každý rok.

Problém je ovšem v tom, že mladí hráči nedokáží tak rychle nahradit odcházející hráče do ciziny. Dnes již totiž do zahraničí přestupují i hráči s průměrnou ligovou výkonností. Důsledkem toho je tedy zcela logicky slabá úroveň českých soutěží v porovnání s ligovými soutěžemi fotbalově vyspělých zahraničních zemí.

graf č.16: Důvody sledování zápasů v televizi

Pochyby o regulérnosti českých soutěží

Z názorů příznivců televizního sledování vyplynuly pochybnosti o regulérnosti. Jeden z dotazovaných se vyjádřil: „ Proč bych se na tu dohodnutou frašku chodil koukat na stadion?! Jen proto, abych zaplatil vstupný a koukal na předem domluvený divadlo?! Přeci ze se sebe nebudu dělat kašpárka jako ti, co tam devadesát minut řvou, nervujou se a pak dlouhé hodiny řešej u piva, proč ten jejich útočník netrefil třikrát prázdnou branku nebo se radujou, že jim rozhodčí písknul v poslední minutě vymyšlenou desítku! Vždyť jsou pro srandu těm funkcionářům, co sedí v lóži, cpou se a rozdávaj úsměvy na všechny strany, protože už pár dní před zápasem vědí, že maj vítězství v kapse“.

Skutečnost, zda jsou výsledky zápasů opravdu zmanipulované je prakticky nezjistitelná, diváci se o ní proto mohou dohadovat pouze na základě některých indicií. Mezi nejčtetnější indicie patří zejména: neočekávaně slabé výkony hráčů, sporné verdikty rozhodčích, náhlé degradace kursů sázek bookmakery, výsledky zpochybňující výroky hráčů a členů realizačního týmu, brzké rozhodnutí o vítězích a sestupujících během soutěže nebo trestní stíhání vrcholných funkcionářů fotbalu za majetkovou trestnou činnost.

Pochyby o regulérnosti jsou bohužel v českých poměrech zřejmě na místě. Svědectví o korupci například dokládají knížky, které napsal bývalý rozhodčí nebo sekretář klubu. Pro ukázkou uvedu úryvek z knihy Černá svině bývalého prvoligového rozhodčího Ivana Grégra: „Viktor Holan byl velký talent, s píšalkou to uměl, jenže ani on se nerozpakoval „zařídít“ utkání. Málokdo z nás s ním chtěl někam jet, protože každého téměř vždy přivedl do rozpaků. Seděli jsme třeba u večeře, kam nás pozvalo vedení klubu, hovor klidně plynul, ale on z ničeho nic vyhrkl: „Tohle je sekretář, ten se mi líbí! Ten, když něco slíbí, tak to také dodrží!“ A poplácal ho po ramenech. Sekretář nejdříve nechápavě koukal, aby vzápětí pochopil, o čem pan Holan mluví. Bafuňáři se ho báli, protože měli strach, aby je příště nepodřízil ještě více, a tak na jeho požadavky obvykle přistupovali. Mával jsem mu naštěstí pouze dvakrát, ale když to bylo poprvé, připadal jsem si jako ve zlém snu. Vrátili jsme se po střetnutí z hřiště, těšil jsem se na sprchu a chňapl po prvním ručníku, který ležel na stole nejbliže. Holan však zakřičel: „Ten ne, ten je můj!“ A sebral mi ho. Nechápal jsem proč, ale vzal jsem si jiný. Jak jsem pak stál pod sprchou, koukl jsem se, co dělá a zrovna se mu z froťáku, co mi vytrhl, vysypalo na zem několik stokorun! Okamžitě se pokusil je přikrýt, jenže se mu to nepodařilo, a tak je špitl: „To nic, kamaráde, jenom se mi vysypala peněženka!“

Kde funkcionáři brali peníze na tyto úplatky dokládá další ukáзка, tentokrát z knížky Fotbal na prodej: „Do „černých“ fondů proudily peníze různými cestami. Pan Vágner se činil a doslova chrlil reklamy, takže zanedlouho se nastřádal na hlavním účtu Fuňkem vytoužený milion. Běžnou praxí bylo, že jsme třeba před utkáním s Prievidzou nebo s Bardejovem na fakturu koupili letenky, jenže na Slovensko jsme nakonec jeli autobusem a letenky obratem za hotové prodali. Stály dvacet tisíc, autobus polovinu, takže jsme deset tisíc získali. Navíc řidiči ČSAD patřili k našim známým, účtovali nám méně kilometrů, a tak nás to přišlo ještě laciněji. Vydávali jsme také falešné vstupenky, kamuflovali cestovní příkazy k nikdy nesehraným střetnutím, vypláceli fiktivní poradatele a v některých „spřátelených“ obchodech si nechávali vystavovat účtenky na zboží, které se nikdy neodebralo... Velice záhy jsme objevili další způsob na obstarávání „černých“ prostředků – prostřednictvím poštovních peněžních poukázek. Na několika poštovních úřadech jsme si našli spolupracovníky, kteří nám orazítkovali poslední díl složenky s uvedenou fiktivní částkou například dvacet nebo čtyřicet tisíc. Jakmile jsme získali potvrzení, mohli jsme operovat touto sumou v našem vydání. Za tuhle protislužbu jsme jim samozřejmě platili – od tří stovek až po tisícovku. Tyhle tajné

finanční zdroje jsme používali zejména na přestupy hráčů, občerstvení rozhodčím i ovlivňování výsledků některých střetnutí“.

Ovšem, že korupce v českém fotbale zdaleka není jen „hudbou minulého režimu“ dokládá přehled korupčních afér v české lize, který jsem přebíral z deníku Sport.

Korupční aféry v české lize

Červen 1993

Bývalý trenér Bohemians Petr Packert prohlásil, že sudí Roman Berbr měl požadovat od "klokanů" v baráži o první ligu s Jabloncem částku 150 tisíc korun, jinak prý pražský tým "zařízne". Zainteresovaní však jeho slova popřeli a státní zástupce případ uzavřel.

Březen 1995

Liberecký manažer Slavoj Prokopec obvinil drnovického předsedu Jana Gottvalda, že chtěl ovlivnit vzájemné utkání a nabízel domácím 200 tisíc korun. Po odmítnutí prý měl prohlásit, že "to použije aspoň na rozhodčí". Gottvald tato nařčení odmítl.

Červen 1995

Sudí Lubomír Puček v televizi uvedl, že se jej pokusili ovlivnit šéf Olomouce Jiří Kubiček a drnovický předseda Gottvald. Puček, jeden ze čtveřice rozhodčích vyřazených z prvoligové listiny pro pokles výkonnosti, byl předvolán před disciplinární komisi. Obě kauzy byly později odloženy.

21. červen 1995

Majitel benešovského klubu Miroslav Švarc přiznal, že podplácení je běžný jevem a sám uplácel arbitry. "Úplatné jmenovat nebudu. Žádný z nich nic nepodepsal. Takže pokud bych na některého ukázal prstem, určitě bych se u soudu nedoplátil," řekl Švarc a řekl, že za "rovinu" se platilo až 150 tisíc. Svaz kauzu šetřil, nikoho nepotrestal.

Květen 1999

Šéf Příbrami Jaroslav Starka prohlásil, že se v závěru jarní sezony 1999 snažili zástupci Opavy podplatit jeho hráče milionem korun. Ti to však Starkovi oznámili, Marila vyhrála 3:1 a Opava si podle Starky vezla peníze domů.

Květen 2000

Starka loni v červenci také přiznal, že o rok později se odehrála podobná scéna a znovu v ní figurovala Opava. Jen s tím rozdílem, že nejmenovaný neutrální moravský činovník kontaktoval přímo Starku, kterému nabídl tři miliony korun. Příbramský boss to odmítl a pak prý měl řadu anonymních telefonátů, které mu vyhrožovaly likvidací.

Únor 2001

Manažer Bohemians Luděk Klusáček prohlásil, že fotbal je "plný korupce a vydírání". Ani on neměl důkazy, přesto se vyjádřením zaobírala i policie, která jej posléze odložila.

Květen 2002

Bývalý žižkovský bek Tomáš Hunal čelil obvinění svých spoluhráčů, že prodal zápas se Slavíí (0:1), který rozhodl o mistrovském titulu pro Liberec. Nařčení však nebyla nikdy prokázána.

15. března 2004

Podle Plzeňského deníku měli hráči Plzně převzít po zápase s Ostravou v jisté restauraci 750 tisíc korun. Měl to být údajně úplatek za úmyslnou prohru domácích hráčů s Baníkem 1:2. Oba týmy to popřely. Policie se případem dosud zabývá, ale zatím žádné důkazy nenašla.

1. května 2004

Policie zatkla sportovního ředitele Synotu Jaroslava Hastíka a prvoligového rozhodčího, kteří podle ní ovlivnili zápas s pražskou Spartou.

Poslední případ se ovšem oproti těm ostatním v jedné podstatné věci liší. Policie totiž díky odposlechům telefonních hovorů zajistila důkazy o uplácení. Již jsem se zmiňoval, že korupce je velmi špatně dokazovatelná a odposlechy jsou určitě jedna

z hlavích zbraní, jak proti ní bojovat. V této kauze bylo 29 lidí obviněno policií (v současné době jsou tyto případy u soudu), bylo zjištěno minimálně 19 ovlivněných zápasů a 26 jednotlivců bylo potrestáno disciplinární komisí ČMFS (pokutou a zákazem činnosti). Dále byla pěti klubům udělena pokuta a byli potrestáni odečtem bodů.

Pohodlnost

Tento aspekt uvedlo 18% respondentů. Důvody se dají vyjádřit citací jednoho z dotazovaných: „O víkendu přijdu ve dvě hodiny do sportbaru, vsadím si na zápasy a pak až do večera sleduju zápasy na plátně. Je mi jedno jestli je hezky nebo prší. Taky to mám kousek a nemusím se plahočit někam na stadion. Jo a na rozdíl od stadionu si můžu důležitý a pěkný okamžiky prohlédnout znova z opakovaček“. Z této citace také vyplývá, že dalším důležitým faktorem může být sázení na fotbalové zápasy.

Otázka č.2: Chodíte na fotbalová utkání na stadiony?

Na tuto otázku odpovědělo 21 respondentů, že ano. Graf číslo 17 znázorňuje jak často. Můžeme vidět, že 2/3 respondentů uvedlo, že navštěvuje utkání na stadionu asi jednou za 1/4 roku nebo jedenkrát do roka. Dle jejich interpretace jde o tyto důvody: „Liga nemá kvalitu, chodím akorát na derby Sparta vs. Slavia nebo na poháry, abych viděl dobrý zahraniční kluby“ nebo „Na stadion chodím jenom, když mě přemluvej kamarádi“.

Otázka č.3: Jaký hlavní důvod by Vás přiměl k častější návštěvě fotbalových utkání?

Tato otázka úzce souvisí s otázkou číslo jedna. Když si, ale měli respondenti vybrat jen jeden hlavní důvod, tak se většinou rozhodli pro kvalitu soutěže. Vyplývá z toho tedy, že velmi kvalitní fotbalová podívaná přivede do hlediště i fanouška, který si myslí, že je zápas dopředu rozhodnut. Důvodem zřejmě bude „kouzlo fotbalu“, které jsem již popisoval výše.

Vybírám jednu z odpovědí dotazovaných: „Kdyby hráli v lize všichni reprezentanti, tak budu na stadionu každý ligový kolo. Před dvaceti lety jsem chodil na naše nejlepší hráče na stadion a teď na ně holt koukám v televizi. Vždyť co předvádí současní hráči v lize by dřív nestačilo ani záchranu.“

6. ZÁVĚR

Diplomová práce se zaměřila na analýzu chování a postojů fotbalových diváků. Jak se během zpracovávání této práce ukázalo, jedná se o problematiku velice širokou. Proto je velmi těžké postihnout komplexní rozsah se všemi detaily. Z toho důvodu jsem se snažil o široké rozpětí na úkor detailního rozboru některých aspektů.

Výsledky zkoumání potvrdily hypotézu, že hlavním důvodem návštěvy stadionů je fandovství. Toto zjištění souhlasí se závěry popsány v literárním přehledu. Podpora týmu je pro fanoušky nejdůležitější z důvodu „ztotožnění“. Při fotbale je výsledkem identifikace (ztotožnění) diváka s mužstvem zvláštní vztah diváka k předmětu ztotožnění, založený na emocionální vazbě. Díky ztotožnění se fanoušek spíše nechá vtáhnout do boje mezi mužstvy a má pocit, že je součástí tohoto boje. Důsledkem toho prožívají mnohem silnější emocionální zážitek. Právě možnost získat vzrušující zážitek je zřejmě hlavním bezprostředním motivem, přivádějící diváky do ochozů. Intenzita jejich prožitku se také stupňuje s rostoucím počtem stejně zaměřených přítomných příznivců, kteří zjevně dávají najevo svoji příslušnost k jednomu mužstvu. Dalším aspektem, který ovlivňuje sílu prožitku je průběh střetnutí, čím vyrovnanější je jeho průběh, tím napínavější podívanou nabízí.

Z analýzy výsledků šetření dále vyplynulo, že pro fotbalové diváky jsou podstatné ještě další faktory. Zejména se jedná o kouzlo hry a hráčské individuality. Pod pojmem kouzlo hry si můžeme představit širokou škálu atributů jako například fyzické schopnosti hráčů, nasazení hráčů, organizace hry (taktika), řešení a provedení herních situací. Všechny tyto atributy ovládá jen velmi malé množství hráčů. Setkáváme se spíše s bojovnými hráči, kteří ovšem zaostávají technicky, nebo naopak s technickými hráči, kterým chybí výbušnost a rychlost. A právě hráči, kteří ovládají všechny tyto atributy na vysoké úrovni jsou hráčské individuality.

Předpoklad, že se na rozdělení fanoušků do různých sektorů promítne sociální pozadí se potvrdil. V sektoru „za bránou“ jsou nejčastějšími diváky mladí lidé do 24 let, kteří jsou zejména studenti a nezaměstnaní. Naopak sektor „hlavní“ navštěvují častěji lidé s vyššími příjmy a vyšším vzděláním.

Hypotéza, že názory diváků sedících v odlišných sektorech se budou vzájemně lišit, se potvrdila jen částečně. Rozdílné byly zejména projevy při fotbalovém utkání. Fanoušci „za bránou“ více inklinují k verbálnímu napadání okolí a výtržnostem. Naopak důvody návštěvy zápasů jsou ve všech sektorech velmi podobné.

Diváci byli také dotazováni na důvody, které by je přiměly k častější návštěvě fotbalových zápasů. Nejčastější odpovědí respondentů byla dobrá hra týmu. Důvody jsou zřejmé. Jak jsem již výše uvedl, prožívá divák při utkání silné emocionální zážitky. Tyto zážitky mohou být pozitivní i negativní. Diváci mají samozřejmě raději ty pozitivní emoce a právě dobrá hra týmu je jejich velkým předpokladem. A to z toho důvodu, že při utkáních, kdy tým hraje dobře, vítězí a předvádí dokonce ke konci rozhodnutých zápasů parádičky pro diváky, je více „kladných“ situací, které ovlivňují divákovy emoce.

Jak jsem již uvedl, prožívají diváci během fotbalového utkání řadu psychických stavů. Hra je plná zvrátů a současně s nimi se radikálně mění i divákovy emoce. Emotivní situace se však vyznačují také tím, že působí na každého jedince jinak a jinou intenzitou. Výzkum potvrdil, že pro fanoušky jsou během utkání charakteristické jak projevy pozitivních emocí, tak i projevy negativních emocí. Při situacích na hřišti, kdy je například faulován hráč, jsou diváci většinou rozčileni a hlasitě protestují. Tleskání a slovní povzbuzování je nejčastějším způsobem podpory atmosféry na stadionu. Vyjádřilo se pro něj devadesát procent respondentů.

Ovlivní fanoušci svým fanděním výsledek? Odpovědi respondentů na tuto otázku rozdělili diváky na dvě početně stejné skupiny. První část si myslí, že svou podporou pomáhá týmu k lepšímu výsledku. Jedná se zejména o fanoušky ze sektoru „za bránou“. Toto zjištění je podstatně odlišné od literárních zdrojů, kde se uvádí, že téměř devadesát procent diváků se domnívá, že svým fanděním a povzbuzováním mohou ovlivnit výsledek. Musím, ale upozornit na to, že hodnoty, z kterých tato zjištění vzešla, neodpovídají statistickým nárokům. Argumenty diváků, kteří si myslí, že svým fanděním výsledek neovlivňují, jsou však velmi závažné. Diváci totiž často uváděli, že nejdůležitější roli v tom, jak zápas nakonec dopadne, hrají peníze.

Tím se dostáváme k jednomu velmi důležitému faktoru, který odrazuje diváky od návštěvy fotbalových stadionů. Jedná se o pochyby o regulérnosti. Skutečnost, zda jsou výsledky zápasů opravdu zmanipulované je prakticky nezjistitelná, diváci se o ní proto mohou dohadovat pouze na základě některých indicií (neočekávaně slabé výkony hráčů, sporné verdikty rozhodčích, náhlé degradace kursů sázek bookmakery, atd.). Průlom však znamenal případ, který začal před dvěma lety, kdy policie rozjela zatýkání a obviňování fotbalových funkcionářů a rozhodčích. A to na základě důkazů z telefonních odposlechnů. Image českého fotbalu tato korupční aféra velmi poškodila. Nelze však říci, že jde pouze o problém českých fotbalových soutěží. Korupční aféry byly ve fotbale odhaleny téměř ve všech fotbalově vyspělých zemích. Prvním krokem, který malinko zlepšil image fotbalu v očích diváků jsou bezesporu tvrdé tresty pro aktéry těchto afér. Bohužel v českých poměrech se pod pojmem „tvrdý“ trest rozumí dvouletý zákaz činnosti, maximálně podmínečné uložení trestu u soudu a pro týmy odečet bodů. V ostrém kontrastu je s tímto rozhodnutí italských svazových funkcionářů, kteří se za prokázání mnohem menších prohřešků nebáli vyloučit slavný Juventus Turín z nejvyšší soutěže. Představa, že by disciplinární komise ČMFS vyloučila z ligy Spartu nebo Slavii, je velmi úsměvná.

Na fotbalových stadionech se bohužel setkáváme také s projevy agrese a s výtržnostmi. Jedná se zejména o fanoušky v sektoru „za bránou“, tzv. hooligans. Jednou z hlavních příčin jejich chování je konzumace alkoholických nápojů před fotbalovým utkáním.

Z vyhodnocení rozhovorů ve sportbarech jednoznačně vyplynulo, že hlavními důvody, proč diváci dávají přednost sledování utkání v televizi před návštěvou stadionu jsou: kvalitnější zahraniční soutěže, pochyby o regulérnosti českých soutěží a pohodlnost.

Zjištění shrnutá v Závěru vyházejí z dotazníkového šetření, při kterém jsem oslovil 180 dotazovaných. Dalších 30 diváků jsem podrobil řízenému rozhovoru na stadionu a 20 respondentů jsem vyzpovídal v pražských sportbarech. Výsledky jsou však pouze ilustrativní a úzce specifické pro oblast Prahy a v žádném případě je nelze zobecňovat na celou Českou republiku. K většímu zhodnocení těchto poznatků by bylo nutné uskutečnit průzkum v mnohem větším rozsahu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) Bauman, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-12-5.
- 2) Bon, G. Le: *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1997. ISBN 80-901527-8-3.
- 3) Boring, E. G.: *History of experimental psychology*. New York: Appleton-Century, 1957.
- 4) Canetti, E.: *Masa a moc*. Praha: Arcadia, 1994. ISBN 80-85812-08-8.
- 5) Čechák, V. - Linhart, J.: *Sociologie sportu*. Praha: Olympia, 1986.
- 6) Černý, J.: *Fotbal je hra*. Praha: Československý spisovatel, 1968.
- 7) Felt, K. - Ježek, L.: *Fotbal plný hříchů*. Praha: CESTY, 1995. ISBN 80-7181-057-6.
- 8) Freud, S.: *Vybrané spisy II.-III.* Praha: Avicenum, 1996. ISBN 80-201-0224-8.
- 9) Homola, M.: *Motivace lidského chování*. Praha: SPN, 1977.
- 10) Hošek, V.: *Psychologie odolnosti*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-7184-889-1.
- 11) Houška, J.: *Fotbal na prodej*. Praha: EMINENT, 1996. ISBN 80-85876-24-8.
- 12) Janata, J.: *Agrese tolerance a intolerance*. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-889-X.
- 13) Jung, C. G.: *Slovník základních pojmů psychologie*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2005. ISBN 80-85880-39-3.
- 14) Kern, H. a kol.: *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-240-8.
- 15) Macák, I., Hošek, V.: *Psychologie tělesné výchovy a sportu*. Praha: SPN, 1989.
- 16) Macků, J.: *Aféry fotbalových trávníků*. Praha: Olympia, 1997. ISBN 80-7033-442-8.
- 17) Maršálová, L.: *Metodické základy psychologického výzkumu*. Bratislava: PDT, 1990. ISBN 80-08-00019-8.
- 18) Mikšík, O.: *Psychologie hromadného chování*. Praha: SPN, 1977.
- 19) Nakonečný, M.: *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.

- 20) Nakonečný, M.: *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996.
ISBN 80-200-0592-7.
- 21) Slaměník, I.: *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada, 2001.
ISBN 80-247-0042-5.
- 22) Slepíčka, P.: *Sportovní diváctví*. Praha: Olympia, 1990. ISBN 80-7033-012-0.
- 23) Szczepański, J.: *Základní sociologické pojmy*. Praha: NPL, 1966.
- 24) Vágnerová, E.: *Úvod do psychologie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-421-7.
- 25) Zemánek, V.: *Černá svině*, Praha: EXIT, 1994. ISBN 80-85877-03-01.
- 26) Mvcr.cz (Online). Kriminalistika. Copyright 2001: Ministerstvo vnitra České republiky. URL: <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01_01/chulig.html> (10.7.2006).
- 27) Deniksport.cz (Online). Deník Sport. ISSN 1214-357X - Copyright © Ringier ČR, a. s.. URL: <<http://www.deniksport.cz/Clanek413624.htm>> (18.7.2006).
- 28) Deniksport.cz (Online). Deník Sport. ISSN 1214-357X - Copyright © Ringier ČR, a. s.. URL: <<http://www.deniksport.cz/clanek379025.htm>> (5.8.2006).